Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
JAMMU

No. ३९१/घ

Title नैषधीयचरित टीका (८मसर्गः)

Author

Extent २६ पत्र Age

Subject काव्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नैषधीयचरित्रटीका

सप्तमसर्गः

३५१

२६ पत्राणि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

काव्य

नं ३९१-६

नैषधीयचरितटीका

नं. ३९१

नं.

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

७
नै॰टी॰ ॥ ॥श्रीगणेशाय नमः॥ ॥इत्थमिंद्रदूतीनिराकरणेन नैष्याः स्वस्मिन्ननुरागं परीक्ष्य तुष्टेन नलेन नैषीमेवावर्णयदिति वक्तुं
२ सप्तमं सर्गमारभते॥ अथेति। अथेंद्रदूतीनिराकरणानंतरं यो मनोरथः। प्रियाया नैष्याः आसादने प्राप्तिविषये शीलनादौ
च तेन तेन विशेषेण रूपादिपरिकल्पने विषये आदिशब्देन आलिंगनादिसंभोगविषये पूर्वं पल्लवितः पल्लवयुक्तो जातः
नैषीं कथं प्राप्स्यामि कथं वा विशिष्टं तस्या लावण्यादिकं जानामीति चिरमुदितः पूर्वमासीत्। स मनोरथः सुवः प्रत्यारात्
लेन राजपुत्र्याः विलोकनेनैव पूर्णां वितत्य परिपूर्णं इव कलित इवाप्यमानि संमानितः। प्राप्तिं विनैव दर्शनमात्रेण प्राप्यादि
जन्यमानंदं प्रापेति भावः। पल्लवितशब्देन मनोरथस्य वृक्षत्वं सूचितं। अन्योऽप्यारोपितः पल्लवितः फलितश्च दृष्ट्वा अत्यंतं
संतुष्यतीति आसादने च शीलनादिष्वेति समासे एकत्ववद्भावः अथवा शीलनशब्दस्य पूर्वनिपातात्॥२॥ प्रतीति। तस्य न
पस्य दृशोर्नेत्रयोः प्रथमं प्रतिप्रतीकं प्रत्यवयवं एवं प्रियायां नैष्यां ममज्जतुर्निमेषे। अथ प[illegible]
एव च दर्शनजनितआनंदरूपसुधाया अमृतं तस्य समुद्रे ममज्जतुः। ततः पश्चात् प्रमोदाश्रुपरंपराया [illegible]
प्रवाहे ममज्जतुः। अनया रीत्या सर्वेषामप्यवयवानामिति सौंदर्यं सूचितं। प्रत्यवयवसौंदर्यदर्शनात् [illegible]
परंपरा जाता तया नलनयनाभ्यां किमपि तद्दानदृष्टमित्यर्थः। समुद्रजलप्रवाहे [illegible]
मनःप्रमोदमाह। अस्येति। असौ नलः अस्या नैष्या रोमाण्यप्यग्रहवाग्रे प्रथमं तिरीक्ष्य [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रह्मं तदद्वयं च ब्रह्माद्वयं तस्य ब्रह्मैक्यस्येत्यर्थः। तस्य प्रमोदमानंदमवलंबते। अ[illegible] वमूना [illegible] अथानल [illegible]
तस्यानैस्या अशेषाशकलाया दृष्टिदर्शनं तस्यां सत्यां अशेषमेमीदशानि सत्ति यथ [illegible] याद्वै
च द्वयोर्लीवाद्विता द्वीतैव द्वैतं तन्न विद्यते यस्याः साद्वैतं स्मरश्चासावद्वैतश्च स्मरस्य द्वैत [illegible]
वत्ता। मदनैक्यजनितमानंदमनुवभूवेत्यर्थः। यस्यानिकृष्टरामायस्यैव निरीक्षणे ब्रह्माद्वैतानंदो [illegible]
यसकलावयवसंदर्शने ब्रह्माद्वैतानंदाधिको मदनाद्वैतानंदएव तविंदुसमुचितमित्यर्थः। [illegible]
नानंदेअमज्जदिति भावः। तेषां रोम्यामशेषदृष्टो सत्यामिति वा। द्वैतप्रज्ञादित्वात्स्वार्थे अण्।।३।। वे[illegible]मिति [illegible]
ष्टीदशैां तस्यामुखेंदोरालोको विलोकनं तल्लक्षणेन पीयूषरसेन अमृततरसेनविलोकनलक्षणेन यदमृतं तस्मिन्[illegible]
सेन तद्विषयिणा प्रीत्या कृत्वा पृथुं महती वेलां तत्समयरूपां अलिक्रम्य नल[illegible]रागांबुधो अनुरागसमुद्रे वि[illegible]
द्वैद्विंगतेसाति तुंगांबुधो कुबेरो आश्रयः। तस्मात्समयमविचार्य मुखचंद्रावलोकनदिदृक्षेनानुरागेण [illegible]
नलो ऽवलोकयतिस्मेति भावः। चंद्रस्य प्रकाशलक्षणेनामृतरसेन महती मर्यादामतिक्र[illegible]अंबुदे द्विगतेसत्या
चनलया द्विस्यो पितुंगास्थानमाश्रयति। दृष्टिरतिकवित्याद्वः।।४।। मयेति। अस्य नलस्य दृष्टिः कृशीयः। अतिशयेन कृ[illegible]
तस्यानैस्या मध्यं विरेणा चिरकालेनामुचत्तां त्यजत्स्वः मध्ये विलंबेन तत्याजेत्यर्थः। अत्रापुत्पेक्षते सवलनात्पतना। द्विगु[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नै॰टी॰
२
नयेन नु किं आतिकृशमेतच्छीघ्रं वेत्स्य हृयामि तर्हि पतिष्यामीति तु आ किं विलंबेनात्य[illegible] किंभूता हृष्टिः तन्मुखेंदोः सुधा
मग्ना किं मुखेंदावेव विलेविता। पूर्वं यदंगं विलोकितं तदंगं सुंदरत्वात्परित्यक्तुं न शक्ता किंतु पुनः पुनस्तदेवावलोक
यतीत्यर्थः स्मेतिलावः। कृशीयसकाशात् त्वस्खलनं कृशीयःस्खलनमतिलावः॥५॥ प्रियेति। नलहृत्कुएवंभूता सती वने न
मां आतितरां शुश्रुते। किंभूतं प्रिया यान्येम्याः अंगस्य पत्यंगं पंथा नित्यपथिका। अतएव लोला चंचला अथ च सस्पृह[illegible]
निवृत्त्य नित्यद्या घुद्य कुचयोः अमती संचरंती [illegible] प्रेक्षते किंभूते वक्तयोः कुचयोः मृगमदविलेपः कस्तूरीकाले[illegible]
तमः अंधकारस्तेन कृत्वा समासादितः प्राप्तः दिग्भ्रमो हि अ[illegible] होथयया एवंभूते वक्तः अन्योपि पांथस्तमसा प्राप्तदिग्भ्रमो ह
मग्न निवृत्त्य पूर्वमेवस्थानं प्राप्नोति। सर्वावयवदावलोकनतत्परापि कुचावेवावलोकयतिस्म। कुचौ [illegible] शा
तिलावः। लोलश्चलसतृष्णयोरित्यमरः। नित्यं पंथानं गच्छति पांथः। पथो ण नित्यमिति ण। तत्तष्ठाशावर्ते [illegible] मांकि[illegible]
डच्चायेत्यादिना॥६॥ विभ्रम्येति। तस्याश्चारुणि सुदर्शने तत्तं वपुः पवक्रे विभ्रम्य परिभ्रम्य स्खलती [illegible]
स्यदकुनलस्यदृष्टिः तद्दृग्लक्षणे रंभास्तंभौ करेण रश्मिना कृत्वा गाढनिविडमुपाश्लिष्य आलिंग्य [illegible]
रानिश्चला आसीद्बभूव। अन्यापि वक्रत्र मण्प्राप्य पतंती सती हस्तेन हस्तेन गाढ [illegible] भवति
क्या वेरणात हूरूपस्य पतिस्मेतिलावः॥७॥ वासइति। स नलहृत्कुइतीव कारणात [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कारः। इति किं हे मैमी वासः वसनं उत्तमपट्टकूलविशेषः परं केवलं नेत्रशब्दवाच्यं [illegible] शिंशुकमापनत्र
नेत्रशब्दवाच्यं यद्वस्त्रं वामीतं तस्माद्धृत योरपि नेत्रशब्दवाच्यत्वलक्षणात् का [illegible] नैवम्
यापि प्रयोऽयेन गरो वक्षः नितंबः जघनपश्चाद्भागः ऊरू च एतेषां समाहारः उरोनितंबोरु आलिंग्य [illegible]
यस्वः। प्रासादं च कुरु यथा तदालिंगनार्थं च मम मोपरि प्रसन्ना भवेति। अन्योऽपि स्वसमानस्य कस्या [illegible] दा लक्ष्म्या
शाद्धुत्तमपदप्राप्तिं दृष्ट्वा स्वस्य पितद्दृशमार्थं राज्ञश्चरणयोः पततीति। मद्यमेतदेयमितिप्रार्थयते च। उरोनितंबोरु
विलोक्य तच्चरणं च पिवियति स्मेति भावः। प्राणप्रियत्वादेकवद्भावेन पुंसेकलं हृशोरिति। अथ स महामहेंद्रानु
मीक्षोऽनलः प्रमोदो मैमी। विलोकनेनानंदः सौंदर्यदर्शनादद्भुतमाश्चर्यं च तान्यास्मृतेन पूर्णेन मनसा इदं ब्रह्म
माणं जगदाचितयाऽन्नसेवता मवर्णयदित्यर्थः। किं कृत्वा प्रेयसीं मैमीं तस्या आलिंकुलं सखीसमूहं च दृशोर्नयन
योः यथा काममभिलाषमनतिक्रम्य नयनाभ्यामेवोपायनी कृत्वा॥ ४॥ तदेवाह पदद्वयेन। यदि द्विजगन्निर्माणाशील
विधातुर्ब्रह्मणेऽपदेषिकारे मन्मथो वा अतिपिच्छेत मममनोरथो वा अतिपिच्छेत तदापितद्धि पितदनिर्वचनीयमेत
दृश्यमानमेतस्या वाप्रतिप्रतीकं प्रत्यवयवं अतिसुंदरत्वादद्भुतं आश्चर्यकारि रूपं लावण्यं एतस्याः शिल्पं निर्माणं घ
टेत न वा घटेत ब्रह्मणाप्येतत्सौंदर्यं कर्तुं न शक्यत इत्यर्थः। ईदृक्सौंदर्यं कदापि कुत्रापि न दृष्टमिति भावः॥ ५॥ तरसी

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नै॰टी
३
3

णीति॥ घनेन निविडेन यौवनेन यस्यां नैमीलक्षणायां तरंगीणां पाल्लवपपूरो जनिजनितः। तथा ऽद्भुतोद्भवो यस्यां तस्याः भावतु
त्वं कुचत्वमाजनि। सेयं शृंगारलक्षणस्य तरंगगड्डैकस्तद्धती अथ च नदी एवंभूतास्यां तस्यां भावतु कुचत्वमजनि सेयं
शृंगारलक्षणस्य तरंगगड्डैकस्तद्धती अथ च नदी एवंभूता भीमनाम्नो भूमिभृतो भूमिपतेः सकाशात् प्रसूता उत्पन्ना इति
जानामि वाक्यार्थः कर्म प्रथमस्मिहसौदयी शृंगाररूपजाताऽनंतरं निविडयौवनेन सौंदर्यादिकजननात् द्युकु
त्वजननाच्च पूर्वापेक्षया शृंगाररसस्याधिक्यात् शृंगाररसस्य मूर्तिमती नदीति मन्ये इति भावः। अथ रसस्योत्कर्षमाह
वतो दुत्पद्यते तस्या मुद्भवस्तनता शद्धापमानेनातितरां गड्डनाद्घनेन मेघेन पूर्वं जलप्रवाहो जलौघ कोपि जन्मनो
निर्वचनी प्रकाशया ऽद्भवस्तनता तया कृत्वा घनेन निरंतरे सोत्प्रेक्षं पदं यौवनविशेषणं वा। पूरो जलप्रवाहस्यां इति
ध्वः। भूमिभृतः भुवः प्रसव इत्यपार्दन्तस्यां प्रभूता अकर्मका कर्तरि क्तः॥ २१॥ अस्यामिति अंगनेषा प्राप्ति
स्वस्यैव बाल्यस्य संगास्संबंधः। तेन कृत्वा स्फुटं ध्रुवं लघोभूमा प्राचुर्यं यथा भूता लावण्यपर्श्यासौ
यद्यस्मादिमां नेमीसुपास्ते सेवते तस्मात्कारणात् बाल्यापेक्षया नवा नूतना सकाम तदैवा पूर्वं
स्य शरीरसमूहस्य विधानं निर्माणे तस्य विद्याशास्त्रं कायव्यूहरवतयकौशल
शया मासनत्वन्यस्या मित्यर्थात्। किं वितर्कौ बाल्यापेक्षया तरुणिमत्याधिकं सौंदर्यं भवति। सकला यस्य सुसाकले ३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नसौंदर्यसीमानेम्याभेवविद्यतेनास्यास्तीति भावः। प्रत्यंगसंगमवयवसंछंयिप्रतीतिवा। अस्यामित्यननेम्या। डुष्यमूर्हने
विद्याप्रकाश न हि विद्वत्समीप एव स्ववतिस महान्तो अस्यानंवाम पूर्वीकायमूह्हालि मां... विद्या छोतया भास। किंग स्मात्सौ
दर्यस्य परमकाष्ठासकामः प्रत्यंगविद्यमानं तस्तेत्राङ्गो भूमावाहुल्यं ये नैवंविधः सत्रिमीमानेमी ... लाकल्येन
मदनस्य विद्यमानत्वान्मदनेन स्वीयं ... रूपत्वं प्रकटीकृतमित्यर्थः। मुखावलोकनेन याह शो मदनेभ ... लीवा।
वतीति भावः। लब्धभूमेत्यादौ पञ्चमन्तद्वितिनिषेधाङ्डीबभावः॥ १४॥ जंघालेति॥ इयं नेमी जंघापूनद्याजं... फलरसऽ
तनद्याजंवालज्जालात्यंकसमूहात्किंनाकार्ये ग्राहाकृष्टा अपि नृततएवा। कृष्टापस्पस्माद्धारिद्रानितप्रला हरिद्रावक्रम
स्तुल्यकांतिः जंघापूनद्याजंवालजालेनामजांबूनदं। तद्वानस्य सुवर्णापेक्षया ऽस्युत्तमंत... आकृष्टा तदेव हरिद्राऽस्यत्वं
एतद्विघटते नान्यथेत्यर्थः। हारिद्रं सुवर्णं वा अपि शब्दा हत्वं तृं समुचिनोति। यद पियज्ञा... नेम्या अंगयुगमस्य हस्ताद्य
वयवयुगलस्पर्शं ... विङ्क परस्परं संघिलांछनं दंतुरता लक्षणा यावी संकुलता निम्नोन्नतानोज्ञीयते नतच्चेतायद्विज
वालज्जालादाकृष्यतेतस्याद्यावच्च प्रदेशेषु यं कस्य लयस्त्वा हि संकुलतानलाः स्यंतेनेम्यामपितथा एतःस्तेतापी। जंघा
पूनदपकादाकृष्टेत्यनुमीयते। अवयवसंधिसूचकं। कूर्यरादि नेम्यानलक्ष्यते। सुवर्णगौरिचयमिति भावः। कूर्परादे
रलक्षत्वेन सामुद्रिकलक्षणएवस्वं नेम्याः सूचितं। यदि तुलयत्रापि सबध्यते पूर्वार्द्धे हारिद्रपदेन योजना तत्तरा इत्यर्थः।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्थितं तामध्यस्थस्तनयोश्चागंयुगमसंगालाबोज्ञातव्या। नोचेन्मध्यमापरमाणुरूपत्वात्स्तनयोश्चअन्वेस्त्वज्ञावृत्तदजंबालपूर्णादि
नेतेमुद्रिताःस्फुरित्यादि ज्ञातव्यं ॥२३॥ सत्यपीति। यदंगैर्न्यापाः अंगैमुखाद्यवयवैरर्थात्गुणान्तरेणाहृत्त्वादिनागुणेनचं
द्रादिना समं साम्यं सत्यपि सदृशात्कविसमयेमुखादेः सदृशत्वेनोपमात्वेनाभिमताच्चंद्रादेरशेषात्सकलाद्रूपेण सर्वो
शाद्गुणांतरेणकेनचिद्गुणांतरेणान्येनगुणेनकृत्वायद्यस्मादुद्वृक्षप उत्कृष्टेर्जाति। ततस्तस्माद्यदिरूपाणोः [illegible]
सदृशस्यचंद्रादेर्वस्तुनस्तुलनापि समीकरणमपितेःसहसास्यंवास्यात्त्राणःकविसमयेसर्वनोपमानस्याधिक [illegible]
पेयस्यचन्यूनत्वंप्रसिद्धं। तथाचान्यरमणीयमुखाद्यपेक्षयाचंद्रादेराधिक्यादुपमानत्वंमुखादेश्चन्यूनत्वा [illegible]
घटते। अस्याःक्तमुखंयद्यपिवर्तुलत्वेनचंद्रेणासमानंतथापिचंद्रापेक्षयाधिकामृतत्वेनाधिक [illegible] त्वेनको
कालावेनचचंद्रादधिकं। नेत्रा अप्याकारेणनीतिश्राच। यद्यपिनीलोत्पलदलेनसमानितथापिनी [illegible]
कटाक्षविक्षेपादिराहित्येनस्वस्यचत्तस्याहित्येननीलोत्पलदलापेक्षयाधिकोएवमोष्ठादेरपि [illegible]
सत्यपगुणांतरेणवंधूकाद्यपेक्षयाधिकत्वदृष्टव्यं। तथाचचंद्राद्यपेक्षयाधिकैस्तैर्न्दीयवद [illegible]
देश्चैतदीयवदनाद्यपेक्षयान्यूनत्वेनोपमेयत्वमितिचंद्रोभैमीवदनसदृशोनीलो [illegible]
एवंसदृशस्यचंद्रादेर्भैमीवदनादिनासमीकरणसाम्यंवात्वेदपिभैमीवदनादे [illegible] चंद्रादेः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वेत्याशयः। अमीषां देतदीयानामंगानां तु प्रभः वस्तु चंद्रादिलक्षणमुपमानमप्य[illegible]मानः। यदिक्रा[illegible]
दमीषामेवाहीनस्योपमानत्वात्मा वादपिकस्योपमेयत्वात्तावादितिभावः। यत्तस्य ब्रह्मा[illegible]हेतोः अस्य[illegible]
नापिस्यात्रामसाम्यंविनोत्कर्षेणसिद्ध्यतीतिसाम्यमप्यस्तुनामवस्तुनुपरमास्तु अमीषामंगानां मुपस[illegible]
इतिवा। उपमीयतेनेनेत्युपमानं तु उपमाषेत्ति करणे भाववा तत्तस्थोपसर्गइत्यड्॥१४॥ पुरेति। पुराप्रथमं [illegible] इति
णांयस्यैवंविधं प्रथमनिर्मितं श्रोणं रंभोर्वशप्रादिद्दमां भैमींविधातुं स्रष्टुं विधातुः स्वलु निश्चितं हस्तलेखप्रथमाभ्यास
भूत। अन्योपिशिल्पी प्रथमं हस्तलेखं कृत्वा पश्चात्सुंदरतरं वस्तु निर्मातीति। उर्वशीत्यापेक्षया हस्तलेखस्यातिही
नत्वाङ्गैमीजन्मनःपूर्वं यस्त्रीसमूहोहस्तलेखस्यातिहीनत्वाङ्गैमीजन्मपूर्वं यस्त्रीसमूहो हस्तलेखो भूतः सभैम्य
पेक्षयातिहीनो भैमी त्वतिसुंदरीतिभावः। ननु यन्निर्माणार्थं अभ्यासः कृतः स्वा निर्मिता अत्रिमस्त्रीसृष्टिः स्त्री निर्मि[illegible]
साअस्यभैम्यैतत्तुल्याय जत्तस्या रवज्ञाविपुंधि सृष्टेर्भैमीकत[illegible]का याजयस्तस्माज्जातियशः प्रदाचुनत्वन्यत्किमपिप्र
योजनमस्ति। तस्य भैम्यपेक्षयातिहीनत्वात्मयापीदृशीनिर्मातुं शक्यत इति सर्वाज्ञापयितुं ब्रह्मणा भैमीजन्मान
रमपिस्त्रीनिर्मितिः कृता। अकरणे तु भैम्यनंतरं चेदन्याः स्त्रियः ब्राता निरमास्यत तत्तर्हि तदपेक्षया विसातिरमणीया
भविष्यादितिलोकस्य संभावना भवेत्तन्निवारणार्थं ब्रह्मणैवं कृतमित्यर्थः। भूतभेविष्यद्द्वर्त्तमाणेषु भैमीसदृशीका

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पिनास्तीतिभावः। खलु नलस्य छायायां वा। पुरंध्रीति द्योयोः संज्ञेति वा कुलाकांक्षुः स्वःक्रस्वांत एव वा। सवज्ञावीति प्रागेव स्त्री स
विवक्षायाः द्वंद्वं कृत्वा पुरंध्रिशब्देन यथाकथंचित्कर्मधारयः। अन्यथा तत्वतीत्वावीति स्यात्। हतमध्यविलंबिताह्लि
ताप्यकारप्रयोगोपि स्यमासमान्यपेक्षज्ञापकतया वा समर्थनीयं॥४१॥ तथ्यानीति। तम्या निशीथसमा तिचंद्रादीनि वस्तू
नि एतस्या वदनाद्यंगास्मकाशात्पूर्ण यथा येन श्रकारेण यावत् श्यावन्हीनीरपकर्षान्। अगुः आपुः तैश्चंद्रादिभिः स्वा
तावत्२ अनहिर्शिल्पिनं। अपकर्षप्राप्तावपि कथं अत्र मित्यत आह। खलु यस्मादधिकस्याकृष्टस्येतदीयागस्यो[illegible]
यासाम्यान्नउपमाता कविः नूनेनस्योपितेभ्यश्चंद्रादिभ्य एव प्रतिष्ठां माहात्म्यं दास्यति नैमीमुखे सदृशश्चंद्रादिरिति
वर्ण्यमानात्स्तदुपमेयतां प्रतिष्ठां प्राप्याधिकानि भैम्यंगानि प्रिस्माकमुपमानभूतानि तिवयंघध्यादिति त्रेमोस्माकं
तियोगीति आनंदेन रुत्यंतीति भावः। रोमीमुखं किं वदिति पृष्ठे वद्रस्पस्नूनच्येष्यत्मस्योपमानस्याता[illegible]
वकृच्छं स्यात्। एवं नयनादावपि द्रष्टव्यं। स्लाम्लान्याहाभ्योनिः। अगुः। इणोगालुङीति गाति स्थे[illegible]
तेति लक्षटि॥४२॥ नेति। दृष्टापीयं भैमी द्रष्टुर्विमोहिका मदनविकारिणी अथ मूर्छाकारिणीति त्वा[illegible]मतं
तियाः। शेषैः सकलैरपि दोषैरियं नास्पर्शि निस्पृष्टेति मन्ये हं शंके। यादर्शनमात्रेण मूर्छां[illegible]
निकटेन स्पर्शेण किं करिष्यतीति लयेन न दोषैर्नस्पृष्टेत्यहं मन्य इति भावः। असखैरिति[illegible]द्याह॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

याकियद्भिःस्पृष्टेतिविद्रुद्दृप्रतीतितिप्रसंगात्मायस्मादिंयंदोषैनस्पृष्टातस्मादन्यपुंभेभीष्मनिरि [illegible]
लित्तागुणैर्घः शीलसौंदर्यादिःनविद्यतेसपत्न्यः शत्रुर्यस्यतस्यभावोऽसापत्न्यंतेनदुरल [illegible]
त्रवैरिलिःसहवसतोमहत्कष्टंअस्यानुतदभावात्सुखेनवसतीत्यर्थः।अन्येपगुणैर्हीनास्त्रवलित [illegible]
परसंत्येवेतिगुणानांनिसापत्न्यंनच्छितिः।अन्योपिसवार्थंस्थातंलग्नानिर्बाधेन्नानिवसतिता१७। [illegible]
गैर्नैम्पावयवैर्वराटकस्यपद्मवीजकोशस्पकांतिः।शोलाद्दृणायेवजगुप्सयैवग्रो हि अत्पजियता [illegible]
रहितानवारिद्रुर्गाज्जिलदुर्गाद्धृता।असाध्यंजलदुर्गमाश्रितेतिशहीतुमशक्यतिरुद्ध्वाता [illegible]
दृढत्वात्अथवाअराणिदलानिसंत्यस्यतदरिकमलंतत्लक्षणादुर्गात्तिन्मध्यं [illegible] विाहेतोर्निवादेवग्रथ [illegible]
कंटकैरितिनच्चमुलयत्रसंवद्धानवाप्रत्यग्राकांतिरितिद्व्याख्येयं।अथपवत्कृपयैवत्यक्तांत्रविकस्पविरो [illegible]
कारणंतरालावात्।कांचनकेतकस्यापिकांतिर्जगुप्सयैवत्यक्तायतोधूलीतिभृतापूरिता।वोप्यर्थः। [illegible]
त्वायदावरणंपरिवेष्टनंतस्माद्धेतोर्नाकृपयावेति।द्व्याख्येयं।वराटसुवर्णकेतकामपिसकाशादतिस्नि [illegible]
रवलेयमितिलावः।१८।प्रत्यग्रामिति।अतिकेनमैम्पाकामुकेनमध्यो।नेद्रोणाप्रत्यग्रापत्लवएवदोषादेःसका [illegible]
द्रोडुकर्तुंभूषामणिमृत्रिधारित्तापथ्यरत्नवेषयारितिनिजाम्रंस्वायुग्मवज्रवतथातस्पवज्रयतिस्तल्लक्षणंका [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कचास्यांनैम्यंविषयेनियोजितमिवनियुक्तमिवास्तिवोपरस्परसमुच्चयोप्रत्यवयवमलंकारेषुहीरकाविद्यंतेतेषां
द्युतिश्चसर्वत्रप्रकाशते। तत्र वज्रशब्दछलेन सहेतुकोत्प्रेक्षा। इंद्रधनुषश्चवज्रच्छतिरूपत्वंप्रसिद्धं। अन्योपिस्वामी
ष्टवस्तुरक्षितुंकिमपिनिजंनियुंक्ते। अस्यामतिकेनेतिवा॥१९॥ अधुनामानुषीत्वक्केशानामपापादंवर्णनमारभते
अस्याइति। सदृशत्वात्सपक्षोमित्रंसहायश्चैककेवलंविधुश्चंद्रोयस्यअस्यामुखस्योपरिशिरसिकचौघकेशसमू
हः·वासंवसतिमापतस्थानेयुक्तं। कथमित्यतआह। येनकचौघेनपक्षस्थाःपक्षेषुस्थितास्तावंतोतिबहवश्चंद्रकाय
स्यैवंविधःकलापिनांमयूराणांकलापःपिच्छभारःजितपराजितःअतोमापिमयूरपिच्छभारोयेनजितस्तस्यात्पक्ष
मत्व। छिरसिवसतिमापतस्थानेयुक्तं। कथमित्यतआह। येनकचौघेनपक्षस्थाःपक्षेषुस्थितास्तावंतोपिबहव
ड्रकायस्यैवंविधःकलापिनांमयूराणांकलापःपिच्छभारःजित·पराजितःअतोमापिमयूरपिच्छभारोयेनजित[illegible]
त्पक्षमत्वंछिरसिवसतियुक्तोरिवत्यर्थः॥२०॥ श्लोकद्वयेनकेशानेववर्णयति। अस्याइति। अस्यानैम्या[illegible]
लक्षणेनशीतरुचाचंद्रेणपुरोग्रेतिरश्चतिर्यग्वर्तमानंपदंघकारंतिराकृतमपसारितंपराजितवत्तदेवं[illegible]
कंठस्फुरतोविलसंतःसगिनेनिम्नान्नताःकचास्तेषांछलेनव्याजेनपश्चात्मुखस्यपश्चाद्भागेविद्यमानास्तोपुनः[illegible]
त्रिभिरस्थितंतत्ततोपसारित्वात्पश्चाद्भागादयसारणोचंद्रस्यासामर्थ्यादागत्यसंधीभूयपश्चाद्भागेस्थिति[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्पर्थः अर्द्धचंद्राकारोऽर्धचंद्रकामयूरकलापे विद्यंते ततः अर्द्धचंद्रत्वेन मुक्तेष्वपि अन्येप्वप्यपि कोऽपि विलसत्कौ [illegible] निबद्धा
केशसमूहोऽयं न भवति किंतु चंद्रेणातिरस्कृतत्वात् हि लसत्पराजयचिह्नं पश्चाद्धद्ध मध्ये कारमेव अन्ये [illegible]
जयोद्धृतपराजयचिह्नः पश्चाद्भागे बध्यत इति अतिनीलोऽतिकुटिलश्च मेमी केशसंघ इति भाव [illegible]
त्यमरः लंबाइत्यपि पाठः ॥ ४१ ॥ अस्या इति अस्याः कचानां केशानां शिखिनो मयूरस्य च कलापो सं [illegible]
मतेरहमुत्कृष्टोऽहमिति विवादाद्धेतोर्मध्यस्थत्वेन विधिः ब्रह्मणा मया तां जगमत्तु किंतु इति समुद्रायो [illegible]
ह्मणायपुरो दृश्यमानः केशकलापः पुरो दृश्यमानैरेलिः पुष्पैः अपूजि किं पूजितः किं समयूरकल [illegible] अर्द्धचंद्र
हस्तं दत्वा असत्सिमत्सिंतिः किं मध्यस्थेन ब्रह्मणा विवदमानयोस्तयोर्मध्ये केशकलापोत्कृष्ट इति ज्ञापयितुं
स्य पुष्पपूजा कृता । मयूरकलापस्तु नितरां हीनो तितरामपि विकेन केशकलापेन सह स्पर्द्धमानो अनुचितकारि [illegible]
त्वलहस्तित इत्यर्थः । अर्द्धचंद्राकारश्चंद्रकामयूरकलापे विद्यंते ततः शाद्द्रूलेनलेपमुक्तेष्वप्यन्योप्यविको मध्य [illegible]
न पुष्पैः पूज्यते ततश्च हीनतत्तमेन सह स्पर्द्धते समनत्यपतेवेति अमातांडणोगालुडीति गादेशः ॥ ४२ ॥ नालं वर्णयति के
शेति । केशलक्षणाद्ध धकारादथानंतरं अधोदेशे दृश्यो दर्शनविषयो रमणीयश्च नालस्थलं लक्षणे ललाटपट्टलक्षणे
अर्द्धचंद्रो यस्या अथच नालस्थले अर्द्धचंद्राकारस्तिलकविशेषो यस्याः सेयं नेमी स्फुटं प्रकटमष्टमी कृष्णाष्टमी रूपेयमि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नै॰टी॰ त्यर्थः। कल्पान्तस्यापि प्रथमयामद्वयं घकारात्तदनंतरं दृश्यार्द्धचंद्रा भवति अत एवैनामासाद्य प्राप्य स्वयं वरे जगतो
७ यमनोऽभ्युवाकामेन सिद्धिर्जगद्वशीकरणलक्षणाय दसाधिसाधिसाधिता तस्या युयुरूमेवश्चति सुंदर्यानेम्या कृत्वा
मदनेनजगद्वशीकृतमित्यर्थः। कल्पान्तस्याजगद्वशीकर्तुं घुटिकादिसिद्धिः साध्यते अर्द्धचन्द्राकारभालस्थलेऽर्थमिति
तावः। एतेन ललाटसौंदर्यं सिलक्षणत्वेन सूचितं॥२३॥ श्लोकत्रयेण क्रवीवर्णयति। पोष्यमिति। मदनस्य दाहसमये पो
ष्यं पुष्परूपधनुस्तस्यैव चापरूपामीलवंतः रूपामायमानाः केसरा एव शेषा यस्यैवं विधं स्वरूपेणा दग्धमपि रूपामीमद
केसरशेषमासीत्किं। मदनदाहानंतरं ईशो महादेवा रूपामीभूतं धनुराकारं तत्केसरमपि क्रुधा कोपेन द्विधा व्यधात्
कारमध्येव भंज किं द्विधाभूतं तेनयेन कृत्वा विधिः अज्ञाने मीभ्रुवो व्यधत्त चकार अन्यथा तस्य तो महर्शं क्रवीति घटत इत्य
र्थः। असलग्नं धनुराकारे रूपामेव नेमी क्रवाविति तावः। अन्योपि वैरिणं हत्वा क्रोधेन युधमपि मनक्ति॥२४॥ भ्रूभ्यामिति
प्रियाया भ्रूभ्यां कृत्वा भवतो तद्यमानेन मृत्युं गच्छता मनोभूचापेन घनोद्धृः सारो महत्ता यस्य तज्ज्ञावोपिति दं [illegible]
पो यद्धेव च भूत्वं तद्धेवदहत्वमिति वकारार्थः पुष्पत्वदशायां निःसारस्यापि धनुषो नेमी भ्रूभवनदशायां [illegible] तत्ति
त्यर्थः। कथं ससारत्वमित्यत आह। यद्यस्माति जां स्वीयामल्लोपदशा मदाहावस्थामपेक्ष्य संप्रति दग्धस्य [illegible] भ्रूनवनस
मये अनेन धनुषा आधिकवीर्यतातिशायितपराक्रमत्वमार्जितं अदग्धपुष्परूपचापावस्थाया [illegible] स्यरूपामी भ्रूवल्केसर ७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्यन्नेमीश्वरभवतस्तस्यैव चापस्य जगद्वशीकरणेऽधिकसामर्थ्यप्रदर्शनादेमवतुभी [illegible]
त्वंप्रायेतिवा। अथ च घनसारलावः। कर्पूरत्वं च पतः कर्पूरोपि निजामदाहावस्थामपक्कावस्थामपेक्ष [illegible]
कवीर्यतामतिशयितंसौगंध्यशीतलत्वं चार्जयति। अथ कर्पूरामस्त्रियां घनसारइत्यमरः॥१५॥ स्मा [illegible] रं
दनसंवविधत्तुः तदेकेअस्माश्चस्येनमृतेनवदनत्वं गतेनविधुनाचंद्रेणाउज्झितात्यक्तायावलक्ष्य [illegible]
स्यासुखस्यनिष्कलंकत्वात्तन्मुखीभवनोविल्पायः चंद्रेणत्यक्तायालक्ष्मलेखेतिपावत। त्यक्तव [illegible] चंद्रलक्ष्म
लेखालक्षणांयुगंमंद्वयंकर्तृएतज्जुवौनेमीश्वरौ नेमीश्वरूपंजन्मआपनेमीश्वरस्वरूपेणातद्वयंपरिणतमित्यर्थः। किंभू
तंजन्मलीलया विलासेन चलत्वंचंचलत्वंयत्रतद्भवितोवालसावः। केशशस्त्रायास्मिन्लीलाचलत्वेन विलासेनच प
लत्वेनचेष्टयाउवितस्तद्भुतयथ्योऽप्योवालसावः केशसत्त्वायस्मिन्जन्मनितत्त्रेनयुगेनलक्ष्म मितिअर्थइतिवाजन्मप्र
द्योक्रीडाचंचलत्वेवितोवालराव। शैशवंरचति। लेखापदसामर्थ्यात्। नेमीश्वरौ कामवापंवंद्रलक्ष्मलेखकारे
सविलासमदनजनकेचेतिलावः। लावःसत्त्वास्वभावेत्पाद्यमरः॥१६॥ नवदति श्लोकेर्हशोवर्णपत्ति। इषुरितिपुष्पम
याश्रुगेनपुष्परूपेणवाणेनकामेनकर्त्रा इषुत्रयेणावपुष्परूपेणवात्रयेणावजगत्त्रयस्यनिर्जया। हृशीकरणा
एकैकेनवाणेनएकैकस्यजगतोजयातरहतोः वाणत्रयस्यसार्थक्यात्समाचितवयथ्यापंचवाणत्वाद्वेषमव

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नै.टी शिष्टाइम्बपुरोहहश्यमाना ह्विवाणप्रियायांनेम्याहृंगालोऽपदेनयनद्वयरूपकमलस्थानेऽलिविघ्यारोप्यसफलीकृता
८ र्थीकृतानन्मस्थानप्रापणेनतस्याःसाफल्यंज ॥ तमित्यर्थः ॥ पुष्पमयवाणत्वात् दृगालोऽजयोरपिवाणत्वामुवितात्र
पमलिआयःवाणत्रयेसाऽजगत्त्रयीजयात्रयाणांसाफल्यंअवशिष्टंवाणाद्वयंनेमीनेत्रालोऽजयोरलिविघ्यकामेनसार्थी
कीकृतंतत्त्रयेनत्रयंजितमित्याश्चर्यंकिंत्ववयर्थ्यसंतावनापिद्वयेनजगत्त्रयंजितमितिअत्यंतमाश्चर्यंतस्मादेतद्वाणाद्वय
8 मेवसार्थकंयथातथावाणत्रयंनेत्यालिप्राया ॥ विनिर्जयाद्धिनिजयपर्यालोचतिल्यश्लोपावा ॥ २७ ॥ सेयमिति ॥ मुष्टिग्रह्या ॥
हे येगिमोमध्यायस्याःसेयंनेमीस्मरस्यकोसुमीचापयष्टिर्वर्तुलित्ता अतएवमृदुःस्वापयष्टिरपिमध्येमुष्टिनाध्रियतेसाक
यानेस्मीनोस्माकमोहायमदनजन्यविकारायश्रीमताल्लस्मीकेनापांगेननेत्रप्रांतमुत्कोहदृष्टिलक्षणेनतीनयनक
लेलक्षणानीयारराणां ॐ द्वयस्यसमूहस्यद्वष्टिं ॐ द्वेनपरंपरयाहष्टितेनोतिविस्तारयति ॥ मदनोप्यस्माह[illegible]नोक्षायपूर्वे
क्रामेववाणहष्टिंमुंचतितथेयमपिकटाक्षविक्षेपमात्रेणजगत्त्रयमपिमोहयतीतिलावः ॥ ॐ द्यः [illegible]
आघूर्णितमिति ॥ अस्यानेम्याअक्षिपद्मेनयनकमलेअस्यानेम्याइवनत्वन्यनयनाम्नांतुल्यमित्य[illegible]
पद्मे आघूर्णितेघूर्णायमानेमदमुन्मीलमित्यर्थः ॥ अथचविकसद्वक्षे ॥ तथापरपलं[illegible]
तथाप्रांतच्युतरपांगकांतेःस्थैत्वेनश्चेतिम्नाहृत्वाजितामृताग्वच्छेद्रोयेन [illegible] रिमुद्धालचंद्र[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ह्लादकारी तया पांगाघुत्यातदप्याह्लादकारीत्यर्थः। कमलमपि प्रकृष्टाया अतद्धा[illegible]मकोत्तिश्यत्येन जितं [illegible] इवालि[illegible]
दैतथा चलनूचं चलोयइंदुनीलगोलस्तद्धदमलात्तस्यवाह्निग्धतराश्यामलता[illegible]भरा ति[illegible]ली का
तीतिश्यामलतारा एवं विद्यातारा कनीनिकायस्यैवं विधं च्याङ्पूर्वो रातिरादानेवर्तते। किमलमपि चलति[illegible]लो लि
दमलायाश्यामलत्वं तांरातिस्वीकरोतीतिश्यामलतारा तिश्यामलतारा च भ्रमणा स्तेन तारं तारस्तरलं[illegible]भ्रमस्य[illegible]सुव
रो यस्मिन्नत्रैव भूतमिति वा पद्मेन साम्यं वक्ष्यते तत्कमलस्वरूपेण तदेवेति लेदाना वोत्कमलेन साम्या[illegible]वे[illegible]क
लस्यनेत्रयोश्चय द्यपि साम्यमस्ति तथापि नेत्रकमलस्य कमलेन सह साम्या लावः। कमलनेत्रत्वे सति कमलत्वस्याल
वादित्यर्थः। अन्यस्यानयनान्या तु साम्यमसंभावितमेव तथा च दक्षिणनयनं कमलं वामनयनं कमलं तुल्यं वामनयनं
मलं तुल्यं न त्वन्यद्रूपोपमानमस्तीति भावः। अस्मिन्विषये समरावणयोर्युद्धं रामरावणयोरिवेति वत्सदेवेति पमय
तदेवोपमानं सगच्छतोपस्नलसिध्मादित्वान्मत्वर्थीयं चूलो॥१९॥ कर्णेत्यनेन ति कुरंगी दृगी मेमी नेत्रद्वकृत्यानि त्रद्वकृ
त्यानिर्जितेन एनदीयेन मेमी संबंधिना कर्णोत्पलेन कर्णावतंसोत्पलेनापि सनाथं युक्तं स्वमुखं यदि लभते ततस्तर्हि
कृतार्था कृतकृत्या सती सचक्षुषी किं किमर्थं कुरुते अपि तु अतिहीनत्वान्निःप्रयोजनत्वाच्च नेत्रे त्यजेदेवेति भावः। मे
मीनेत्रशोभा प्राप्तो का कथेत्यपरार्थः। तन्नेत्रदीप्त्या जितेनापि कर्णोत्पलेन तन्मुखस्य सनाथत्वं चेत्तर्हि स्वनयं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नै॰टी त्यजेदेवेत्यर्थः। मृगीनेत्रापेक्षया नैमीकर्णोत्पलमधिकं तस्मादपि नैमीनेत्रे अधिके इति भावः। ततः कर्णोत्पलयोर्म्लान
९ त्वेतोः कृतार्थासतीति वा ॥ ३० ॥ त्वच इति। मोचावल्कवचः कदलीगर्भत्विचः संबंधीनि बाह्यास्त्वचो वल्कलानि रीत्या प्रकारेण
क्रमेण समुत्तार्य पृथक्कृत्य तथा कमलवृंदसंबंधीनि वाह्यानि दलानि पत्राणि क्रमेण पृथक्कृत्वा पंचषपाटनायां पंचष
९ ट्परिमाणं येषां कदलीत्वक्कमलवृंददलानां तेषां पाटनायां सत्यां वाह्यानि पंचषस्त्वचः वाह्यानि पंचषाणि दलानि वि
त्यर्थः मोचा वल्कवचः कदलवल्कलानि उत्पलानि चागृहीते सारे श्रेष्ठभागे कृत्वा अस्या नैम्या विधिर्ब्रह्मा इक्षणे ने
तयोः स्वरूपं रमणीयं कृतवान् शिल्पीकारको मृतकदलीगर्भगतं गोरत्वं गृहीत्वा नेत्रगतं गोरत्वं निर्मितं यद्वा कमलगर्भग
गतं गोरत्वं गृहीत्वा नेत्रसौंदर्यं निर्मितमित्यर्थः। उत्पलशब्देन नीलोत्पलो वा तथा च तत्सारेण नेत्रयोर्नीलिमा कृत इत्य
पंचमेति संख्यया व्ययासन्नेति बहुव्रीहौ संख्येय इति डच् ॥ ३१ ॥ चकोरेति। एतन्नेत्रे नैमी नयने विधातुर्निर्मातुः [illegible]
णः श्रयत्नैः समुद्योगैः चकोरनेत्राणां एणहृदयं हरिणीनेत्राणां उत्पलानां च वंसंबंधी नावरसमयः पीयूष [illegible]
त्वविसारश्रेष्ठभागः निमेषलक्षणेन यंत्रेण कृष्टः किमित्यूह निमेषः पक्ष्मसंकोचस्तत्रयाणां [illegible]
न्यगृहीतेन श्रेष्ठभागेन तन्नेत्रे निर्मिते सारस्य अथ्रुधोद्धारस्वरूपत्वं च पीतवंड्डीकं चकोरनयन [illegible]
गच्छत्वात्तद्दृशोरप्यमृतसंबंधात्साराकर्षणं उत्पलानां च सोमवंशत्वाद्धातो चंद्रा [illegible] रासराकर्षणादेनि [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पीत्वादिसागरोरसस्तूपःकाष्ठयंत्रेणआकृष्यतेतेननिमेषरूपंब्रह्मणासारग्रहणार्थंयत्रैः[illegible]नेत्रेणहयुत्पलयोः
तत्रएणहशोःउत्पलापेक्षयाहगुपमानेतरंगत्वादन्यपहिंतित्वादेणहकूपदस्यपूर्वनिपातःअजा[illegible]
हूस्पन।एणेतिजातिमात्रविवक्षया॥२४॥कणीति।हरिणीति।अस्याःसकाशात्नयनद्वयस्यश्रीशो[illegible]
ङ्गागृहीतासीत्किंकुतःयद्यस्मादनयनेम्यविंम्पतीम्यस्त्वाम्योहरिणीम्यःसकलासंपूर्णाकलयाविला[illegible]
वान्नूयोगुणावहुगुणाद्वयंनयनद्वयश्रीबलात्कारेणलम्यतलक्षा॥अथवसकलायनद्विसहितानूयोगुणात्रि
गुणाचतुर्गुणावक्ष्मिम्यतीम्योबलात्कारेणलब्धातत्रमणेनिहितस्यम्योधमणेम्यःवृद्धिसहितात्रिगुणाचतुर्गुणा
संपद्वलात्कारेणगृह्यतेनूयोगुणत्वंयाज्ञवल्क्येनकथंव्यवहाराध्यायेद्रष्टव्यंअशीतिभागोवृद्धिःस्यान्मासिमा
सिसंबंधकेइत्यादिना॥अनयापितामहशीलब्धातस्मात्पूर्वमृणंस्वस्वरूपेणगृहीतेतिसत्यं।त्वस्यतीम्योएवबलनय
नाम्याहरिणीम्यःसकाशादेननेत्रेसुंदरेइतिचंचलेचेतिभावः॥२३॥हशाविति।चपलस्वभावेअतिचंचलस्वभावे
अस्याहशोहरंकामस्यहरंत्वाशिरःपरित्रम्यतिष्ठःअन्योन्यंकिंनमिलितेताअपितुमलितेनवेतामेव।परंचंचपद्म
नयोःप्रयाणेहरगमनेविषयेश्रवःकूपयोःकर्णलक्षणकूपयोःनिपातःपतनंतस्माद्भीत्याभयेनविघ्नःकृतोनसा
लनयस्वरूपेणप्रतिबंधकेननमिलितेनेत्रेआकर्णपूर्णेचंचलेचेतिभावः।अन्योपिकूपादिपतनभीत्यापरावर्तते।कि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पातिपान्तेर्नविवक्षणीया॥२४॥केदारेति। केदारमाजाधीहिक्षेत्रमाजाआलवालमाजौवा। अथचकेदाराख्यदेवसेनाउ
त्पलिन्या। शिशिरर्तोःप्रवेशात्॥ अथच। शिशिरेहिमप्रवेशाद्धिमचूर्णानाहेतोःक्षुण्णायमृतंपुण्यप्राप्तुमितंतत्कृत्यसुकृतविशे
षजन्योत्तमफलप्राप्तय इत्यर्थः। इत्यहमन्येजानाति। कुतः। यतोयस्मादियंतस्याःकमलिन्याःकुसुमएवक्षणेनत्रयस्याएवदि
धाजायतस्वयस्माद्वचकोरस्तत्कोरकहृकू। तस्याएवकोरजोकलिकेहशोयस्यएवंविधाजातः। यस्मादेतद्वनुनीयः। तेनहिक्षु
क्तातिशयेनविनानैमीनयनंत्वबकोरनयनत्वंचतदुत्पन्नकुसुमकोरकाम्यालम्यतो। अन्योपिकेदारादेवसन्निधौहिम
चूर्णानाद्युत्तमवंशेजायते। शिशिरर्तोःप्रवेशेकमलिनीनश्यति। नैमीनेत्रेचकमलतुल्याकालिकापेक्षयाकुसुमस्यापिविकच
त्वेकोरनेत्रापेक्षया। नैमीनेत्रेतिऽसुंदरेइतिसूचितं। केदारपर्वतेशंभोःक्षेत्रेलेदालवालयोः। शिशिरस्यःहेतोर्लेदेतुषारइतिवि
श्वः॥३५॥ नासिकांवर्णयति॥ नासेति। अदसीयाअमुष्याःसंचंधिनीनासानासिकाजगत्त्रयेविजयायध्यस्तास्त्रिशरत्रयंये
नतस्यकुसुमयुधस्यशरत्रयस्यक्षिप्तत्वादवशिष्टंद्विवाणीवाणद्वयंदधतितिलपुष्पस्यविततूणौनत्स्राःपुष्पवाणस्यपुविरचि
पुष्पमयोयुक्तः। तिलपुष्पवत्तूणीराकारंकिंभूतांद्विवाणीश्वासानिलस्यनिश्वासपवनस्यमोदरेणपरिमलबाहुल्ये
अनुमेयामनुमानार्हां। बाणत्रयेणजगत्त्रयंजितं। अवशिष्टंबाणद्वयंनैमीनासालक्षणतिलपुष्पतूणीरंसंधद्वयेद्धापिनि
मित्यर्थः॥३६॥ श्लोकसप्तकेनाधरोष्ठंवर्णयति। बंधूकेति। अनेनप्रत्यक्षदृश्यपनमुखेऽनासहैवोक्तिहानाऽत्यधमानाअस्या

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अधरोष्ठलेकारो। अधरोष्ठ। एतत्सत्यञ्चहृदयस्यस्वामात्मानंशैशवयौवनीयांबाल्यतारुण्यसंबंधिनीसंध्याभूतो अह्नोक्षसं[illegible]
ल्यतारुण्ययोःसंधौभवनात्संध्यात्वशैशवौतेयौवनोदोवाधरोष्ठमूर्यात्राक्तिमाभवतीतिसा[illegible]हेति
मशोभया कृत्वा बंधूकस्य मध्यात् विकासितस्य पुष्पस्य बंधूतवत्स मानंसवदुअतिरक्तमित्यर्थः। अथ[illegible]
ध्यात्भवति॥३७॥ अस्याइति। अस्यामुखेंदौवदनेएववद्वेविद्यमानएषोधरोष्ठःसाधुस्तुविश्रमृतत्वनोजातस्यविंबस्यविं
फलस्यप्रतिबिंबसदृशोयुक्तः बिंबिफलस्यनेमीधरस्यचसाम्यतास्येवरक्तत्वेसत्यमृतत्वाभावात्यदिस्यात्तद्यमृ[illegible]
वृत्पन्नस्येवनाद्यस्यअधरचनिर्मलत्वाचंद्रेप्रतिबिंबोद्यस्ययुक्तइत्यर्थः। अतएवमुखेंदाविति निर्दिष्टः। अथवचंद्रबिंबस्य
तिबिंबोभवतीतियुक्तमेवेत्यर्थः। अथवेत्यपरितोषेणोत्प्रेक्षांतद्दूषयति। अस्यश्रीशोभाद्रुमतानिद्रुमसहितेदेशे। अस्यपुष्प
दृढधरस्यविचार्यमाणासाश्रीःविद्रुमेप्रवालेसंभाव्यमानासंभाव्यतइत्यर्थः। सुधायाःसमुत्पन्नस्यापिबिंबफलस्यरसत्वेनस
म्यस्यात्तस्यापितस्यवृद्धाअयत्वाद्रक्तशोभायाअतिरक्तत्वाद्धेम्यधरस्यचस्निग्धत्वात्। तद्यधरस्येवास्निग्धरक्तशोभा
कुत्रास्तीतिविचारणायांविद्रुमेविद्यतेरक्तिम्नाकृत्वाधरस्यचसाम्यंविद्यतेयद्यपितथापिद्रुमस्यसुधायाःमावुत्पन्नत्वादम
न्तुल्यरसत्वाभावाद्विद्रुमेणापिसाम्यंनविद्यतेइत्यर्थः। बिंबीफलस्यबिंबिधरक्तिमातावाविद्रुमस्यामृतत्वाभावादनद्द
स्यचएतद्तुल्यत्वयुक्तत्वात्। एतदधरोनतान्याततुल्यवदितिभावः। विद्रुमसहितेदेशेविद्यमानस्यद्रुमरमरहितेचदेशेविद्यमा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नै॰टी नस्यद्रुमरमरहितेचदेशेविद्यमानस्यपरस्परविरुद्धत्वात्साम्यासावइत्यर्थः॥अन्यस्मणीरदनच्छदस्यबिंबीफलस्यचयद्युति
२२ साम्यंविद्यतेतत्याप्येतस्यानास्तीतिअस्याइत्तिपदेनसूचितंमुखेंदावितिसुधासंबन्धसूचनेनैम्यधरोष्ठस्येवयद्वा॥अथवाअन्यस्मा
दपिहेतोरितियावत्॥तस्यबिंबीफलस्यशोणताहृद्यत्वसहितेप्रदेशेचद्रुहृत्वेनैवदृश्यतेबिंबीफललतायाहृत्वा॥द्यास्वयत्वा…
स्यतुपुनःसमाख्यमाणाविचार्यमाणासाशोलावीगतहृत्वेनगारसंमाख्यतेनगरयेनेम्या॥विद्यमानत्वात्द्रुमज्ञाजिसा…
कंटकिहृत्वसहितेरण्यश्रीअस्यतुविशिष्टात्रादिहृत्वेनगारसंमाख्यतेइतिवा॥आरण्यकस्यनागरिकस्यचबद्धं…सिंयर्थः॥
विस्तरेणालं॥प्रतिबिंबशब्दोह्यर्चादिषुद्रष्टव्यः॥३८॥जानइति॥रदच्छदोपमानत्वेनप्रसिद्धंयत्तबिंबंबिंबीफलंतदि…
ओष्ठलक्षणमेवनान्यत्॥इतिजाने॥कुतः॥अतिरागादतिलोहित्यादित्यचुरागाच्चलोकप्रसिद्धस्यबिंबीफलस्यतादृशे…
त्याभावान्न्यूनत्वादुपमेयत्वमित्यर्थः॥अथचेदंपुरोदृश्यमानमेवबिंबमितःपुरोदृश्यमानादस्माल्लोहित्य…
प्रसिद्धस्याबिंबीफलस्याधरत्वमोष्ठत्वं॥नत्वेवंमतिलोकप्रसिद्धापलापप्रसंगाइत्यत्राह॥द्वयोर्बिंबाधरयोर्ना…
रतस्यास्फुरणात्पामरैर्विवेचनेनपरीक्षकैरिमतस्याधरस्यसंज्ञाकृता॥अधरत्वेनवक्ताः…तस्य…
ऽतःपामरप्रसिद्ध्यापलापोनतुपरीक्षकप्रसिद्ध्यपलापइत्यर्थः॥बिंबापेक्षयानैम्यादोष्ठोधि…रेवेतिनाम॥…
स्यानैम्यात्अधरोष्ठस्यमध्येयकंठौमध्यसमीपेवर्त्तिमानावधरोष्ठनामो॥अधरोष्ठेमा…किंतदपिकिंविद्धर्म…२८

तोऽच्छूनोद्यस्माज्ज्ञातःश्रोतातेतस्माच्छेतोःस्वप्रेयोत्नेमीसंमागस्तत्रवितीर्णेदन्तोदंतदशो[illegible]तयुं[illegible]विधे[illegible]यमा[illegible]
किं[illegible]परार्द्ध किंतु तदा हृगपराधःमयेच कृतःवाशब्दःसंभावनायांवा॥स्वच्छसंसर्गेवित्त[illegible]
रोष्ठस्यमध्यसमीपवर्त्तिनोःपार्श्वदिशयोःकिंचिदुच्छूनतासामुद्रिकेगुणःदंतच्छेलेनाप्युच्छू[illegible]तो[illegible]ष्ठंतदेव
येसमुज्जृम्भते॥४०॥विद्याइति।अंतरलेदंमाऽ:अवांतरलेदसहिताःकृतिविद्याःक्रियते।विद्या[illegible]वि[illegible]६[illegible]ये
रोष्ठनृत्यंतिस्फुरंतिजायद्रूपेणवर्त्ततइतिवेत्तिस्वयमेवसंदिहानइतिवेत्तिलोकसंदेहत्निवृत्त्यर्थंवा[illegible]
वाऽरमणीयकहेतुभूतारेखाविद्यागणनार्थत्वेनोत्प्रेक्षिताः।अंतरओष्ठमध्यइतिवा॥४१॥समुज्जृम्भति।निशांते[illegible]
ध्येरात्र्यवसानसमयेवाअद्यस्वप्नेमयासमुज्जृम्भमानाकृतपनोगाढयमेमीचुंबनवशान्मधुरामृताष्ठीसुंदरा[illegible]
भूता।इच्छन्अनिर्वचनीयप्रकारेणासीमलावण्योनिमर्यादसौंदर्येरिदछदेऽघटोष्ठोयस्याःसेयंमयेव[illegible]
पद्यतेप्रतीयतेआश्चर्यमेतदित्यर्थः।स्वप्नेयाहृशीसुंदराधरत्वेनानुभूतातादृशेपवजायदवस्थायामयीत्याश्चर्यं[illegible]
निशांतपदंगोविसर्जनत्निलायांहष्टासद्यःफलमेवेदितिअयवयामधुरसमृक्ताधरानुभूतासानिमर्यादलावण्यरसमा
वोयस्यैवंविधोऽधरोष्ठोयस्याःसामयैवकथंवाप्रतिपद्यतेप्रतीयतेआश्चर्यमातदित्यर्थः।स्वप्नेयाहृशीसुंदराधरत्वेनानु
भूतासानिर्मर्यादलावण्यरसभावोयस्यैवंविधोअधरोष्ठोयस्याःसामयैवकथंसमुज्जृम्भतइत्याश्चर्यमिधुरसलवाणस
योःपरस्परविरोधादित्यर्थः॥४२॥स्मितंवर्णयति।यदीतिएणस्मितस्पसहस्र[illegible]शसहस्रपरिस्फुरकोलशमापिशुभं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नै॰टी॰ ग्रप्यदि च प्रसादी कुरुते चंद्रस्य प्रसन्नात्त्वात्प्रसादत्वेन स्मितलेशमपि ददातीति हि सि चंद्रो देवलमेव स्मितसहस्रांशमेव वि
१२ मिथ्यार्थो त्कौमुदीति रिव पृज्जयित्वा नीराजनं कृत्वा कौमुदीनां जन्मसफलं कृतकृत्यं कुरुते अत्र फत्रमस्य तस्य नीराज
नस्थानेता सा सवनयोरूपत्वात्। अत्र्यदप्युत्तमं वस्तूत्तमेन वस्त्रादिना नीराज्यते कुद्यः तस्मिन्नृते सहस्रांशस्यापि सहस्रस्यात
तिलाकं। सहस्रवासावश्चेति व्युत्पत्त्या क्तिः। सहस्रपूर्णीशाइतिलक्षणया व्याख्येयं। अन्यथा नित्यं शत्रादीत्यादिनाइदस्त्रमडा
गमेत्सहस्रतमइतिस्यात्। निपूर्वो निक्षुतिनीराजनार्थः॥४३॥ श्लोकत्रयेण पंक्तिद्वयं वर्णयति। चंद्रेति। तस्य चंद्रस्य [illegible]
उत्पत्तिप्रायेणैकवचनं। किरणान्यः क्षका शाद्यनानां मुखचंद्रस्य चंद्राद्युत्कृष्टत्वाद्घनाना मितिति निविडानां चंद्रालिकं [illegible]
कृष्टएतन्मुखं नेमीमुखचंद्रस्तस्य चंद्रिकाणां दरायतमीषद्दीर्घमयवचंद्राधिकेतन्मुखचंद्रचंद्रिकारूपाणामेव [illegible]
घानां तस्यामेघस्य स्तुरगाणां उद्गतारीषदायतं पुरस्सराणि अग्रेसराणि स्वस्य नितिनिसृतानि शबंदि विंदवा जा चेव द्वितीयानि [illegible]
द्विंदुद्वंदैरदावलिद्वंद्वमिति दंतपंक्तिद्वितयमिवाचरयति। अत्र निःसृतविंदूनां सूक्ष्मत्वाद्दवादंतत्वं पश्चा[illegible]घवघानमवि[illegible]
सरतां विंदूनामीषदायतत्वाद्दूर्ध्वगतत्वमित्यर्थः पर्जन्यवशात्पटलीता त्वथमममेका विंदुपंक्तिः पतति [illegible]
ग्रेषदायता पतति तत्तद्विदंदंतपंक्तिद्वयमाति दंतानामीषदायतत्वयतत्वं सूक्ष्मत्वं सामुद्रिके गुणाः स्ता [illegible]
सर्वप्रातिपदिकेभ्यः क्विब्वाचारइति क्विप्॥४४॥ सेयमिति॥ सेयं नेमीममण [illegible] सत्कन्य
यामूर्छासेवत मीरजनी तस्या विना तस्य प्रातःकालतपमघस्य संबंधिनी संध्या विभाति [illegible] श्रीमहेंद्रस्य काद्युम्ककार्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

गतः प्राकाष्ठां मर्यादां मागतो ऽप्राप्तो रागो ऽनुरागस्तस्य कर्त्री जनिका तथा मीलिः प्रत्य [illegible]
तस्य संक्षेपयमित्यनेन नेमीदर्शनान्मूर्छोपगमं सूचितः प्रातः संध्यापि प्राप्ता लोहित्य जनीका [illegible]
नीतमीत्यमरः ॥४५॥ राजाविति । इह दृश्यमाना या द्विजानां दंतानां राजौ पंक्ती एतत्ह दृश्यमाना श्चत्वारः राजदंता दं [illegible]
श्रोत्रियाणां विप्रमविलामंत्कुलत्वलक्षणां धारयंति तत्र स्मान्मुक्ता एता राजदंतानुमौक्तिका नि [illegible]
रागः क्रमुकजन्यो हि तिमासश्चादिर्यस्याव दिराद्देः मृजयाशोधनेन कृत्वा वदाता उज्वला क्रमुकत्वबान [illegible] नबाक्
मुकेण कृतमार्जनादंता अमुज्वला भवंतीति कुर्णीमेव मार्जनं क्रियते [illegible] षामेव दर्शन विषयत्वात् ततश्चात् [illegible] कृत्वा तत
क्रामास्य युज्यते । अथ च राजन्नतः स्वरूपं येषां ते राजदंताः एवंभूता ब्राह्मणानां पंक्ती श्रोत्रिय विप्रमंपंक्ति [illegible]
उद्वेगस्या द्वेजनस्य चित्तवैकल्यस्य रागस्यातिलाषस्यादिशद्वाद्वेषादेश्चयन्मार्जनं परित्यागस्तेन विकल्प [illegible]
उत्कृष्टो वेगो येषां रागादीनामिति वा एवंविधा ब्राह्मणा मुक्ता भवंतीति युक्तमेवेत्यर्थः । घोंटा तु टापूगः क्रमुको गुवाकः [illegible]
स्यत्तु फलमुद्वेगमित्यमरः । दंतानां राजानो राजदंताः राजदंतादित्वात् परनिपातः ॥४६॥ श्लोकचतुष्टयेवाणी बाणीयाँ
शिरीषेति वेधाः शिरीषेति । वेधाः शिरीषस्य केशात् कुसुमादपि कोमलाया नेम्याः अएव वाण्या मृदुत्वमुद्रां सौकुमार्य
र्यादां समापयत् अब्रह्मा सुकुमारतराण्येतदंगानि कृत्वा सो कुमार्यमर्यादां नेम्यां वाण्यामेव समाहिं नीतवान् अतिमधुरस्व

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नै॰टी॰ रेयमितिभावः॥ अन्योपि कोपि शिल्पे स्वोत्कर्षसमाप्तिं नयति॥ ५०॥ प्रसूनेति॥ तरुणप्रआम्रादिवृक्षे स्थानेस्यमुकुलापफल[illegible]
२३ दिरूपलिङ्गासमूहः सोजितापि केन कोकिलेन द्विजेन पक्षिणा॥ प्रसूनवाणः कामस्तस्या दूतवादिनी सा नैमीवा मूका[illegible]
विदर्भवंशपि निषद्वृहस्पसंयथा॥ अस्या नैम्या आस्य द्विजराजता मुखचंद्रात् नीधीयते पठ्यते किं पिकु पठ्यते [illegible]
13 म्रादिमंजरीलक्षणेना पिकस्य मधुरस्वरत्वं सूचितं। पिकः पंचमं स्वरं पठतिस नैमीस्वरएवेदिनी मयितेना [illegible]
यातीत्यर्थः। कोकिलास्वराधिकनैमीस्वराकर्णनमात्रेण मदनाद्दूतमेव भवतीतिभावः। अन्येनापि लिङ्गुम[illegible]
तप्रतिपदिकामेकमेवाद्वितीयं ब्रह्मेत्यादिकोपनिषद्ब्राह्मणाच्छ्रेष्ठादधीयते। नतिङ्गलिङ्गद्वयं यस्य तदहं [illegible]
यदहयामितिसमासः। द्विजराआख्यातोपयोगइत्यपादानत्वं लिङ्गानांसमूहः लिङ्गादि[illegible]॥ ५१॥ पद्मेति॥ [illegible]
नैम्यास्तस्याः सपत्न्या लक्ष्म्या विजिगीषवा जेतुमिच्छया सपत्नीगृहाद्दुत्तमगृहं मम कथं [illegible]स्यादिति [illegible]
जिताज्जेजितपद्ममास्यं मुखचंद्रं अयते किं वित्त कीकिंकृत्वा एवंस्य विलोकृत्ना भ्रमा [illegible]
अस्य अंकः क्रोडः स एव पद्मस्थानं यस्यास्तां अवधूय चंद्रोदये कमलसंकोचाच्चंद्रोपि विजिताज्जो भवति [illegible]
श्चंद्रो येन। चंद्रेण कमलं जितं सोप्यन्येन जित इति तदाश्रयणात् [illegible] पतित्सं जित इत्यर्थः। [illegible]
स्या मेव विद्यते नान्यस्या मितिभावः। अस्यापि सपत्नीगृहाद्दूत्तमं विलोक्य [illegible]
जैवातृकः सोम इत्यमरः॥ ५२॥ कंठेति॥ अस्याः कंठवर्तीविणावादनेचतुरा स[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

8

णा वादनमेव मृगाक्षा मुखं वाञ्छय चापलित्वेन परिणामश्च आनुः अतो कोऽस्तु भाम मल्वय [illegible] यमिति ला [illegible]
द्यतत्वाज्ञतिसंज्ञायां समासः ॥५७॥ विचुकं र्ध्वयति विलोकितेति। विधिना सुघुसानो सुख [illegible]
मप्य किं यहूर्ध्वीकृत्य विलोकितमास्यं यस्याः एवंभूता किं। अलंकरणसमाप्याश्च शृंगारकारिणी सुख [illegible] मप्या [illegible]
कितमास्यं यस्याः एवंभूता किं अलंकारशोलां विलोकयति। विधिनापि तथैव कृतमिति वितर्कः। अस्या [illegible]
ना। कथं ज्ञातमित्यत आह। यद्यस्मान्मनाक् ईषन्निम्नं गम्भीरं चिबुके हनुप्रदेशे यस्य स चिबुकस्तु ज्ञातं अंगुलीय [illegible]
या मंत्रणा नियमना सेव यका स्ति शोलते अतिमार्दवादंगुलीधारणाहनुप्रदेशो निम्नत्वं ज्ञातमित्यर्थः। तत्र मर्द [illegible]
चुकं निम्नं भवतीति ॥५८॥ पुनरपि श्लोकेन वक्रेन सावयवं मुखं कथयति प्रियेति। अस्य मुखोऽस [illegible] प्रियामुखीभूतं मे सौमुख [illegible]
स्य मुखाकारेण परिणामपरा कुच्छैः यस्य नयनेन अभावेन सुखी निश्चितः सन् जयति सर्वोत्कर्षेण वर्तते सुखं चन्द्रस्य राहुर्बाधा [illegible] ति
खित्वा यतश्चायं चन्द्र एव तस्मात्तस्यैव चन्द्रस्य बालमुदयसमयलाविकर चक्रवाले किरणमंडलं इमां प्रत्यक्षां मधुर [illegible]
माष्ठविंबलीलां अधरोष्ठविलासं दधारा चन्द्रतुल्यं मुखं उदितमात्ररक्तकिरणचन्द्रतुल्यो धरोष्ठश्चातिलावः। अन्यापि वैरिण [illegible]
सकाशाद्भीनदीयः परिजनो पिलीतः सन् त्वदनवेवाघार्थमन्यमान्यमाकारं कृत्वाधार [illegible] मनसुखी भवति। बालचलीलां धार [illegible]
ति ॥५९॥ अस्या मुखं इति। पूर्णस्य सर्वावयवपरिपूर्णस्य अभावं वर्तुलस्य [illegible] मस्य महिमा [illegible] कीर्तिरियं चन्द्रापेक्षया

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नै॰टी विकपरिमाणत्वंनास्तिअपितुअस्त्यर्थः।किंभूतस्यमुखपूर्णस्यसर्वावयवपरिपूर्णस्यअथचवर्तुलस्यास्यमुखस्यमहिमा
२५ घत्वंकीर्तिरस्यचचंद्रापेक्षयाअधिकपरिमाणत्वंनास्तिपूर्णिमाआस्यप्रारंभोयस्ययद्दयेपूर्णिमास्तिपूर्णिमायाअस्य
मिवातथाभूतहिमांशुपूर्णचंद्रंजित्वास्थितस्यकुतोधिकत्वमित्यतआह।खलुयस्मात्यस्यमुखस्यतृतीयोभागोशः
ललाटंअर्द्धखंडंइंदुसमशकालस्तस्यचंद्रः।किंभूतःइंदुःभ्रुवावेवलकलंकंदधत्धारयन्मुखस्यतृतीयोभागोलालोयस्य
चंद्रार्द्धएकेनांशेनमुखं।भालोर्द्धचंद्रतुल्यःतदधोभागःपूर्णचंद्रतुल्याचंद्राधिकमुखीचंद्रार्द्धतुल्यलालाचेयमितितात्पर्यः
जित्वेत्यनंतरंस्थितस्येत्यध्याहार्यः।अन्यथालिंगकर्तृकत्वात्।स्कानुपपत्तिः॥५३॥ध्यधत्तेति।वेधाः।अखिलेष्वंगेषुमध्ये
अस्यमुखपदंसम्राजंद्वादशराजमंडलाधीशंध्यधत्ताकृतःअथवदतपेक्षयासम्यगतिशयेनराजतेइतिसम्राजंअस्य
वनेत्रालिध्येयानेत्रसंज्ञकोमसरोजराजोअन्यकमलापेक्षयानयनीभूतकमलेश्रेष्ठतद्रूपोसरोजराजोअस्मीयमस्य
मुखेयेतन्मुखकमलस्यसंबंधिनीसेवांसृजतःकुर्वतः।अस्ययदिसम्राड्भवस्यात्तर्हिकिमितितेनाश्रियांसरोजराला
न्यासेवाक्रियते।क्रियतेतावदतोन्यथानुपपत्तिप्रमाणागम्यमस्यसम्राड्भवेत्यर्थः।नेत्रीमुखनेत्रेजितान्नमितितात्पर्यः
अन्योपिसम्राड्राजभिःसेव्यतेयेनेष्टराजसूयेनमंडलस्यचस्वयःशास्तियश्चाज्ञयाज्ञयाराज्ञःसम्राडित्यमरः॥५४॥
ज॰१ दिवेति।दिवारात्र्योःक्रमेणदिनरात्र्योःरविसोमाभ्यांसकाशात्भीतिभयंप्राप्तेनभीतेनैर्यगाद्वाचंद्रांबुजेस्वलक्ष्मीस्वशोभात्र १५

स्याः आस्ये मुखे यदा निक्षिपतः स्थापयतः तदा तयोश्चंद्रपद्मयोः श्रीनीसूर्याङ्गीतेन कमलेन रात्रौ यदा च शोभा नेमी
मुखे निक्षिप्ता तदा तद्द्वयमपि नितिःशालजाता अथ च निक्षिप्तेत्यासीकुरुतस्तदा चंद्राबुजयोः शोभानानासीत् इदं तु नेमी
मुखं पुनः एकस्य चंद्रस्य अंबुजस्य वा श्रिया शोभया हीत्वा कदाचित् समयोर्दिने रात्रौ वा लकांतमपि तु दिने रात्रौ च चंद्र
शोभया कमलशोभया च सशोभः चंद्रस्य शोभा रात्रावेव न दिने कमलस्य शोभा दिने एव न तु रात्रौ नेमीमुखं तु दिवा
रात्रौ च सशोभमित्यर्थः। नेमीमुखचंद्रस्य लक्ष्मी [illegible]
नृपतिक्षेपं रात्रौ तस्मै प्रयच्छति दिने नीतत्वात्तस्य एवं कमलस्य लक्ष्मीरूपनिक्षेपं दिने प्रयच्छति रात्रौ नीतत्वात्ताभ्य
नादिनिक्षेपोपि धनिना यदा याच्यते तदैव दातव्यो भवति न स्थापनीयश्च भवति यावद्विद्यते तावत्तेनैव स्वस्या
लंकारः क्रियते। दिवा चंद्रदीप्त्या रात्रौ कमलदीप्त्या वा आत्मानमलंकरोतीत्यर्थः ॥५८॥ [illegible]स्या इति। खल्वस्ये [illegible]ते प
अथ चंद्रश्रीमौता तास्तिनु जलान्तर्वाम्मुकुरादादर्शाद्वा स्पर्थ्य अर्थात् प्रतिबिंबमेव याचित्वाऽस्याः नेम्याः मु
खश्रीप्रतिबिंबमेव सस्मेराननमुखप्रतिबिंबलक्षणमेव याचितकं याच्ञायाभ्रूषणं कदाचिद्दिने रात्रौ च धत्तः धा
रयतः जलोत्पन्नत्वात् अस्य पश्चिताजलो हृतत्वाद्वा लत्वा द्विगुणायोगाद्रूपीणस्य चंद्रस्य स्वत्वपितृमात्रम्या याचितं
यतो याचितकालंकारः। कदाचित् क्रियते न सर्वदा: उदके प्रतिबिंबितेभ्यो नेमीमुखात् तदेवापितज्जलयाचित्वा दिनक

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मलंशोमतद्दर्पणाय दाप्रतिविंबितं नैमीमुखं तदेव दर्पणं मित्रं याचित्वा रात्रौ चंद्रशोभां तेनात्मन्यधेत्तयोः शोभेत्यर्थः। नैमीमु
खप्रतिबिंबेनापि सदृशोऽयं यदा पद्मचंद्रौ न स्वतः तदा नैमीमुखसदृशौ कुतस्तरां भवेतां मपि तु न कुतोपीति भावः। या
परस्परसमुद्भयो। याचितं कयाचितेन प्राप्तमित्यर्थे अपमित्यया चिताभ्यां कक्तात्रौ विति क्वप्॥५६॥ अर्कीयेति। अ
र्कीयसूर्यीयपत्यौ त्रियाय तिष्ठमानाः स्वप्रकाशनेन सूर्यस्वीयं भावज्ञापयितुकामाः अंबुजिन्यः अंबुकेलौ जलक्री
डायां समये चं गस्त्येपाल्लिर्नेत्रौ कृत्वा मितां ज्ञाता नैम्याः एवं मुखस्य श्रियं विस्तारिताः पद्मरूपा हस्ता याः एवंभूता
सत्यः नैमीयाचितिः खलु लेहत्ते। अस्तत्यतिः सूर्योधुना समायामित्यपत्नीति त्वन्मुखशोभया पिस्वविरामस्य वा चंद्र [illegible]
मीमुखशोभां नैमीयाचंतः इत्यर्थः। कमलं नैमीवदनयोः सर्वथा साम्यं नास्तीति भावः। अन्यापि स्वामि [illegible] हस्तं प्रसार्य [illegible]
कुसज्ञया याचते। अन्याः अन्यदीयमलंकारं स्वालंकारार्थं हस्तं प्रसार्य याचते क्रीडासमये याचितं न वस्त्रं पद्म [illegible]
दीयते। अर्कीयस्य श्लाघकुडिति संप्रदानत्वं तिष्ठमाना प्रकाशनस्थेय्याख्ययोश्चेत्यात्मनेपदं। स्वीयं भावं ज्ञापयितुमि
हेतौ वा शानच्। याचितुं याविद्धिकमी॥५७॥ अस्या इति। अस्या मुखेनैव नित्यस्पर्द्धी सदा सर्द्धमानश्चंद्र विजितः [illegible] भू [illegible]
लो न स्थितं प्रसह्य हठात् न ह्यमानो वध्यमान एवाधुनापि तिष्ठन् परिवेषमेव च पाशो वधलरज्जुर्यस्य एवंविधस्य [illegible] त्वेनोन्नाम
येत घटत इत्यर्थः। किंभूतेन मुखेन उद्वर्तनार्थं मिलत्संलग्नं कुंकुमं तदेव शोभा [illegible] लिप्य [illegible] मिलती कुंकु

पारोषलायस्मिन्निति वा॥ नेमीमुखस्पर्द्धया सा परा घंद्रः मुखेनैव जित्वा परि[illegible]मिषेण [illegible]इत्यर्थः। चंद्रो [illegible] नेमीमुख
समानो न भवतीति भावः। अन्यपि स्पर्द्ध मानं रोषारुणः सन् हठाद्विजित्य वध्ना[illegible]सोपि वद्ध[illegible]
वा नद्यमान इवेति॥ ५०॥ विधोरिति। विधिर्मासि मासि प्रति मासं कुहूरात्रिषु नष्टेंदु कलाव मा[illegible]
स्य विंवशतानि वहूनि मंडलानि लोपं विलुप्य अमंगुरश्रीकस्य विनाश्वरशोलेंदुमंडलस्य[illegible]मुखे[illegible]मुखचंद्र
मेकशेषं एकश्चासौ शेषश्च तथा भूतं आस्थापयत् किं छुपितवान् किं अमावास्यायां सर्वथा चंद्रदर्शनादिय[illegible]
यित्वा चंद्रविंवानां स्थाने अविनश्वरशोलत्वात् तत्कार्यकारित्वाच्च अस्या मुखलक्षणमिंदु [illegible]पितवानित्यर्थः॥ अयि
दपि चंद्रो मुखतुल्यो न भवतीति भावः। अन्योपि कारुः स्वयमेव कृतवस्तु अनुत्तमं ज्ञात्वा विनाश्य [illegible]
ति। अथ च सरूपाणां मध्ये कति विसरूपाणि विलुप्यैकशेषः क्रियते। यश्चैकः शिष्यते स तत्कार्यकारी भवतीति लोपक्रमानं
र्हापन तुल्येति ॥ मुख्लं॥ ५१॥ कपोलेति। मनोभूः कामो रतिं प्रीतिं अथ च प्रियामवलंब्यांगीकृत्य तया सह इह नैमीमुखे
स्ति। किंभूतः कपोललिखितात्पत्रात्पत्रवल्लीरूपात् मकरात् केतुः स विह्नः तथा भ्रुवेव धनुषा जगज्जिगीषुः तथा अधरे
ण ओष्ठलक्षणेन मधुना वसंतेन कृत्वा राज्यसाम्राज्यं यस्य नेत्रे यस्य वसंतलक्षणा अधरेणाधरसंवधिना मधुना रसेन
कृत्वा राज्य[illegible]शोणं च यस्य मदनत्ववृद्धिकरत्वात् ओष्ठ एव यस्या नैमीमुखे सकलकारचिह्नदर्शनादत्र मदनो वसतीत्यर्थः

मीयत इत्यर्थः। भैमीमुखावलोकनाशावलस्य कामस्यात्यन्तिर्निर्वर्तीतिभावः। रज्यदिति। कुचिरज्यतिश्यपनूपरस्मैपदे। ... ग्राश्रा
कुपंचकेन कर्णौ वर्णायतिअस्याः कर्णौ रितिश्चतत्यतिः कामश्चताभ्यां। निवेद्यस्यापद्दारस्य संबंधिनो पूपो मंडकोई इक्विवि
घिशिल्यंत्र ह्म निर्मीणमितिसंभावनाएतदर्थं। किमेतो ब्रह्मणा निर्मितौ वित्यर्थः। किंभूतो वियोगजनितायेवाष्पा अश्रुणि
तैरंचितस्य पूजितस्य नेत्र पस्य छ४ मनाद्याजेनार्पिततेवितीर्णे ... त्संगार्थंदानार्थंपयःप्रसूनजलपुष्पयोर्या ... [illegible]
लनेचैवदानपुष्पयोः समीपेतिष्ठतः नैवेद्यसमीपेजलपुष्पेलवतः आकर्णौ नेत्रत्त्वादित्यर्थः। कर्णौ दर्शनादमितमदनो नसिरि
तिभावः। पूयो ऽपूपः पिष्टकस्यादित्यमरः॥ निवेद्यंअर्हार्थी एपत्॥ ६२॥ इहेति। अतिचक्रो ... स्यादितिव ... ग्रंथमुद्रा
र्थयुक्तः। इवेघाअनजस्रशाश्रो द्यस्पशास्रसमृहस्पनिष्पंद ... गण एवसुधाप्रवाहः अ ... [illegible]
कंठकूपेअवितस्ततः। सपंथा अस्याभैम्याअवः पत्रयुगे कर्णताटंकहूयप्रणालिकया ... कर्णौ कूपकर्णौ ... [illegible]
कूपकर्णौ कूपंसंमुखंधावतियादृशीप्रणालिकाता दृशएवप्रवाहोलचति। अत्रचताटंक ... [illegible]
केअतस्तत्रगेच्छत्प्रवाहापिवक्रोयुक्तः। यद्वावक्रोगामिनोहिप्रवाहस्यप्रणालीरूपो मार्गो ... [illegible]
चति। अतोवक्रकर्णरिखारूपयाप्रणाल्याकृत्वावक्रः शास्रसुधाप्रवाहः। कर्णयुग्मे ... [illegible]
धारूपालवतिमकल्पाप्रवीणयमितिभावः। निष्पंदइति निष्पंदयस्येप वाद्य ... [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कृपमितिलक्षणेनालिप्सतीतिसमासः॥ १३॥ अस्पाइति। अस्पाःस्तुतीकौर्मिअष्ट[illegible]दिद्य[illegible]किंलक्षितिसा
प्रत्येकंधारयामासतुः तस्याइस्यकर्णेतिकर्णमध्येऽ त्कीर्णेष्टतागतीरानिम्नरेखा[illegible]नवंसं[illegible]
वात्रपूर्वार्थ्यर्यनूपासंख्याकिंनअपितुत्तवत्पेवनवसंख्याकाविद्याएकाश्रतिरयति[illegible]
तनार्थंब्राह्मणेवकर्णमध्येरेखारूपोअष्टादशाङ्कगणनास्त्रपोनवांकोनिर्मितइत्यर्थः[illegible]दिन
कएवेत्यर्थःइतिवा। नवेतिनिषेधार्थः। अस्याःकर्णरेखानवांकतुल्यासलक्षणेतिसावः॥ १४॥ [illegible]इतिरतीशकोप
[illegible]अमनैतदीयेनकर्णलत्तामयेनछिद्रेतरेणहृढतरेणपाशद्वयेनपाशरूपशास्त्रद्वयेनकल्पाएकएवएकाकीप
शोयस्यैवंविधंवत्तणंसुखेनविजिग्येजितवतमन्ये। किंभूतःनअंगीकृतआयासतीअमसाहित्ययेनपाशद्वये
नेकस्यपाशस्यजयःसुकुमारइतिआयासराहित्यंकर्णयुगंहष्टूवत्तणादयःसर्वेकामवशाभवतीतिभावः।पाश
वेधनशास्त्रयोरित्यमरः। विजिग्येविपराभ्यांजेरितितङ्॥ १५॥ आत्मेतिस्मरोपितस्माच्चतुर्द्दशत्वारोदोषोवाहचेष
स्यएताहृशवितोयुक्तः।यतःश्रुतुर्भुजस्यश्रीकृष्णस्यतातस्यपितुरात्मेवस्वरूपमेवाआत्मावैपुत्रनामासीतिश्रुतेः
पितुःसहशःपुत्रायुक्तएवतस्यचतुर्भुजत्वेअस्याभ्रुवोस्तच्चापयोःरूपयोर्द्वयोस्मरबाहुषोविपिटेविस्तृतेकर्णा
तएवंवंशत्वंगशोवेणुत्वस्नागोजकोमेम्पभ्रुवोकामयेनुषीकर्णमोर्व्योर्द्वयोर्भनुषोसौवीद्वयंयुक्तः।तिर्य्यापारस्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नै॰टी॰
२७

17

षड्पा॥ अवतारितामौर्वीकोणे तिष्ठति कर्णेलते [illegible] षड्पा कोणेनिद्युते त्यर्थः [illegible] पिता वित्य [illegible] ठः॥ हृपा ग्रीवांव
णीयति ग्रीवेति। सेयं ग्रीवाद्भुतेवआश्चर्यभूतेवार्थादिम्पाः अद्भुतत्वमेव विशेषणे [illegible] हा। किंभूता अवद्दा [illegible] टिव
याग्रीवापुरेलागेनालंकृतापिः सम्मुच्चये। मापावकेनाईहारारव्येनहारविशेषेणे चप्रसाधिता अलंकृता तत्र [illegible]
लिंगनयोपमति सौंदर्यमवलंबमाना आश्रयंती अतएवबहुरूपताशोभनरूपत्वमजत्याश्रयत एवं [illegible] आलिं
ऊर्ध्वकायः शरीरोर्ध्वदेशो यस्याः कंठसौंदर्यात्मकलोर्ध्वदेशः शोलते। ईहशी ग्रीवानान्यस्या इत्यर्थः अद्भुतरूपता
मारूअतिप्रियत्वात् प्राणारूपतालांछिलैर्घकायो यया आक्रत्वेतिवा। यानद्ध शोलिता न सामाणवकेनवालेन [illegible]
ति विरोधादाश्चर्यी अथवा या लिंपता मईल विशेषत्वं तद्रूपत्वमवलंबते। साद्भुतरूप [illegible] आलिं [illegible]
गाति शेषायस्याः या या वाः हारीतक्या कृतिस्त्वं क्यो यवमध्यस्तयोर्ध्वकाः आलिंग्य [illegible]
लेदास्त्वं क्यालिंग्पोईकास्त्रयः इत्यमरः। सरूपेति पाठो वा। ग्रीवया कृत्वाद्भुतेति एकपदे [illegible]
टाकृकाटिका। अर्ईहारो माणवक इत्यमरः। सरूपेति पाठो वा। ग्रीवया कृत्वाद्भु [illegible]
न्मानवकोवालेहारलेदेकुपुडष इत्यजपालः॥ ६६॥ कंठवर्णयति। कावेत्येति। [illegible]
त्वंगानप्रियवादः। प्रियवचनं सत्यचैता नित्य पित्तावैरवितवान् कुतोशात इत्यर्थः [illegible] बक्रिके स्वाधयाम [illegible] १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सस्य मिषाद्वत्तुर्णामसीमांकबिल्वादीनां श्रेष्ठ्यासामृयस्थित्यर्थसीमाश्चतश्चो विम [illegible] सेवाते [illegible]

स्थाना नि भवंतिकबिल्वा दिकला वती कं चुकं चुकठी चयमितितावः । वेल्लान्नयं थकितयो [illegible] र्धावेति [illegible] ।

श्लोकद्वयेनवाहू मृणालं जयतो । अत्रुमत्तमेतत्त । यतयस्मिन् भुजलक्षणे द्वंद्वे जयोनाम एतावदेव विस्मयः । अतिगौरत्वा

दतिमृदुत्वाच्च वोहुभ्यां मृणालं जितं किमाश्चर्यमित्यर्थः । अथवद्वाभ्यामेकः सुखेनपराजीयतो । अथयद्वद्वेयुद्धेऽन्न

योत्तवत्पत्रानाश्चर्यं । एकस्यजयोयुद्धेभवत्येव । तत्पुनरुच्चैरतिशयितं चित्रमाश्चर्यं । यतःभग्नस्यजितस्या भ्युपांतः कार

णं निर्व्यथनं व्यथारहितमालोक्यते पराजितस्यांतः करणं सव्यथंभवति । अस्य पुनेत्याश्चर्यं द्विधा कृतमृणालमध्ये

छिद्राणि दृश्यंते । नेमीभुजौ मृणादपि दपिगौरतरौ कोमलतरावितितावः । द्वंद्वे कालद्वयुग्मयोः छिद्रं निर्व्यथन

मित्यमरः । यद्वा निर्गतं व्यथनात् निव्यर्थनमितिनिरादयइ तितत्पुरुषः ॥ द्वता [illegible] अज्ञीयतेति आवर्तेनदक्षिणा

वर्तेन शुभंयुः शुभान्वितारमणीयानाभिर्यस्याः तयानेम्याकोमलाभ्यां दोर्भ्यां भुजाभ्यां कृत्वा मृणालमजयत प

राजितं किमुखमावनायां । अतएवतिः सूत्रं निर्व्यथवस्त्र स्फूर्तिरहितं निःसंचारिणी पुत्रकीर्तिश्रियशःस्तु निमग्नं किंतु

नान्तोऽपिचुताभ्यां जितत्वादेवंविभ्रमास्तत्रय शश्रयामत्वाम्भृदूयत्वं । अतिकोमलं मृणालं तंतुरहितं भवति । अस्या

पि [illegible] विजितो निरूपाय सत्र कीर्तिभुनिमज्यतिष्ठति कोमलमपि मृणालं नेमीभुजसदृशं नेतितावः । सूत्रं तंतु [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नैटी। अ...वस्तुच्यवच्छयोरिति विश्वः। शुलंयु-मत्वर्थे अहं शुलच्योर्कम्॥ ८६॥ श्लोकत्रयेण पाणिं वर्णयति रज्यदिति। असोऽव
१८ त्यस्तदृश्या स्मरस्यापंचशरी। रज्यतः। स्वयमेवरक्तं लवंतानखायस्य अंगुलीनां पंचकस्य मिषाद्धाजात्। प्रियानेम्याः
कोरकास्ति किं भूते रक्तत्वाद् अंगुली हिं हिंगुलेन रक्तं पञ्चतडनितं यकृणोद् इषुधिस्तद्रूपा। किंभूता पंचशरी हैमाः सुवर्णमया
एकश्रेष्ठाः पुंखाः सुखवंति यस्याः सा तथा शुद्धानि अञ्जूनि पर्वाणि ग्रंथयो यस्याः सा तथा शुद्धानि अञ्जूनि पर्वाणि ग्रंथयो
दि५ यस्याः सा। मदनस्य पुष्पायुधत्वात् इषुधिरपि पुष्पमयः तत्र पुष्पं सा स्यादिदं रूपद्ममेवा। इषुधिश्च हिंगुलेन रज्यते करस्
पुष्पित्वा पंचांगुलीनां पंचवाणीत्वं रक्तनखानां च सुवर्णपुंखत्वं। तयोरपि विशुद्धपर्वत्वं। अस्तु तमं च सुवर्णिकेन
18 वति। नेमी करांगुलिदर्शनात् कामशाद्दुनवीलवति। प्रति पाणि वर्णनि पंचशरत्वा अंगुलीनां नरक्तामि... पंचश...
माहारे हिंगोड्डीपु॥ ७०॥ अस्या इति पल्लवः। अस्याः करस्य ईनस्य पाणिस्पर्द्धी या यद्धे अतिलाभस्तेन ...द्दिरावि...
यस्यायद्धास्पर्द्धनेनगाद्धिनिगाद्धिं अहिरलिलासस मृद्वियस्य नेमी पाणिसांतुल्या हि ... विनि ...
लत्वं नवीनत्वं आपत्खलु यस्मात् तु नवीनस्यैव तत्स्परकृत्वात्पाणि। सा स्पर्हत्वादस्य च बालत्व ...
याथिके तन्नेमी पाणिना सह स्पर्द्धमानत्वात्। अथ स्वयं पदोलवः पल्लवः। चरणावयवः पाणिना सह ... तेन
मूर्ख एव पाणेः स्वकृत्वात्तस्य वातिनिकृष्टत्वादित्यर्थः। सपल्लवः भूयः पुनरपि ... १८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रहृष्टो बालः अतिनूतनः कथं वा नास्त्यत्र अपि तु तौ दृश्य एव नव तु अयं च मूर्खः कथं [illegible]
यारिका स्या चरस्या साम्य मिलितं न बालः न कृष्णो मूर्खः कथं नापि तु मूर्ख एवेति इत्यर्थः। नामैतु [illegible]
तैर्मीकरा वित्तिलाव:। अथ चरवर्णन प्रासंगिकं। मूर्खो भर्के कोपि बालस्यादित्यमरः॥ ३१॥ अस्याति [illegible]
स्यां विषये हस्तलेखीकृतया लिखितया अथवा अस्त्यया तया सरोजसृष्टा कृत्वा इति आह किं पूर्वा [illegible] काइति किं
भेमी अस्यास्तत्वत्कारस्य त्वत्पाणेस्वसर्गीय निर्माणं यस्सरोजसृष्टिर्मम हस्तलेखोऽभ्यासो भूदिति हस्तया [illegible]
रमणीयत्वलक्षणभूतरेखा जन्यक मलत्वं भूवित्तं। अन्योपि शिल्पी पूर्वं हस्तलेखं करोति पश्चात्सुंदर [illegible] निर्मीति
॥३२॥ खड्गिसालिकारं कुचौ वर्णयति। किं मिति। अलित्तः पार्श्वद्वयात् दृश्या दर्शनयोग्या [illegible] मनसा [illegible] यादर्शनमात्रे
ण सुखदा अस्या नैम्यासेयं चाङ्गुलता रूपा मृणाली किमिति संभवना: नर्मदाया नद्याः स्तटद्वये मृणाली दृश्या स्वतितः
यमिति पिनर्मदा। तत्तश्चैतत् दीया वाङ्गुल्यापि मृणालीति संभाव्यते अस्याः कुचौ अंतरीपे किं किमुत्स्तु:। उन्मज्जन्तु:। किंभूत
या स्मरोष्मणा वाङ्गुवल्यापि मृणालीति संभाव्यते अस्याः कुचौ अंतरीपे द्वीपे किमुत्स्तु:। उन्मज्जंतु: किंभूतायाः स्मरोष्म
णा तानूप तेजसा कृत्वा शुष्यत्तरं अतितरां विनश्यद्वसं बाल्यमेव वार्जलं यस्याः [illegible] नाशा [illegible] माद्वीप
[illegible] चैत्यं कवाचस्या इति भावः। जलशोषात् नर्मदायां द्वीपयोरुन्मज्जनं युक्तं वाङ्गुलतेति पृथ्वया। आप:श्री भूमिवावारि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्यमरः।अंतरीपेद्यंतमूपसर्गस्योपपईत्वाक्कुपूरितिसमासांतः॥७३॥तालमिति।तालफलं द्विविधं पतितं च।तालं कठ्ठ एतौ [illegible]
शी॥पा नैम्यां कुचौऽनुकर्त्तुमिप्सुसमर्थौ।स्या शपतःप तितं नैम्याः कुचावनुकर्त्तुं।नमावल्कु मुसमर्थयतत्र त्यानेनपरस्परसं
श्लेषोद्गमनेन सुवृत्तिरंतरत्वेन सुंदूरा वित्यर्थः।तस्यपतितत्वात्तयोरुन्नतत्वात्साम्यं न युज्यत इत्यर्थः।अन्योपि वा [illegible]
दोषयुक्तोऽन्यस्य कृतिं न समीपकर्त्तुं न शक्नोत्येवेत्यर्थः।द्वितीयस्यापाततस्याप्यसामर्थ्यमाह।परमतिशयेन महा [illegible]
द्वं अथ च परमन्यमुद्धं तालः द्वंद्वं आश्रित्य तुंगमपि कुचौ समीकर्त्तुमसमर्थौ यः।कुचौ स्वत एव परान पेक्ष्य [illegible] गौ वृ
त्तौ स्वतस्तुंगस्य पराश्रयेण वत्तुंगस्य कुतः साम्यं।तालफलादप्यतिवृत्तौ वृत्तौ च नैमीकुचाविति [illegible]॥७४॥ [illegible]
दिति।एतस्या नैम्याः कुचस्पर्द्धितया तनस्पर्द्धया आख्यातस्य प्रसिद्धस्य घटस्य न [illegible]
घट इति यन्नित्यं तदकृतकमपि न यथा घट इत्यन्वयव्यतिरेकाभ्यां निदर्शनत्वं दृष्टांतत्वा [illegible]
दृष्टांतत्वं अन्योप्यप्रसिद्धः प्रसिद्धस्पर्द्धया ख्यातो भवति।मणिकादिकारी अलिंजरादिकारी [illegible]
कुचस्पार्द्धिघटनिर्माणादेव प्रसिद्धं नाम यस्यैवंविधास्तत्र कुंभकारो अलिंजरः मणिक [illegible]
नकारप्रसिद्धिर्न किंतु नैमीस्तनस्पर्द्धयाख्यातकुंभस्य निर्माणात्कुंभकारस्य प्रसिद्धि [illegible]
पिसमं महात्मेति रिति तारविवचनात् कुंभपरिमाणावेन कुचौ।विलिलबा॥ [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

छेति। माणिक्यमयहारस्परोहितश्री लोहितकांतिः विद्रुमस्तुत्पयोधरे सैमी [illegible]
रविशेषः आलयो येषां तानि स्वच्छतमानि निर्मलतराणि उद बिंदु वद्रवत्त जल बिंदु स [illegible] नो [illegible]
फलानि तैः फेनिलः फेनिलः फेनयुक्त इवाह्नूरत्तः ऽको मध्ये यस्य मुक्ताहारमाणिक [illegible]
तावः। अथ च पयोधरे मेघे रोहितश्रीः ऋजुशक्रधनुःशोभा प्रादुर्भवतीति युक्तिः हारसैदा [illegible]
स्तनाः इंद्रायुधं शक्रधनुः स्तदेव ऋजु रोहितं। रोहितो रक्त इत्यमरः। फेनिलमत्रार्थे फेनादि लक्षेत [illegible]
शंकेति। यदेतन्मुखं अस्यामेष्यां अयं इंदु विंब एव उदितः। किंभूतः। निःशंक यथा [illegible] वला त्कारेण [illegible]
तानि अथ च जितानि कमलानि येन इदं मुखं न किंतु चंद्रमयमित्यर्थः। चंद्रेण [illegible] कमलानि [illegible] मुख [illegible]
संकुचिते कमले एवैतेन्नु कुचावित्यर्थः। तथाप्युदितेपि चंद्रे स्तनलक्षणं [illegible] युग्मं चक्रवाकयुग्म [illegible]
मपि डाल्पमपि विप्रयोगं वियोगं नाप्नोति। न प्राप्नोति मिलितमेव यत् तिष्ठतीत्याश्चर्यं। आश्चर्यं चक्रवाकयुग्मं चंद्रोदये
योगं प्राप्नोति कुचलक्षणेनेत्याश्चर्यं। चक्रवाकं कमलकलिकाकारावतिसंश्लिष्टौ चैतत्कुचाविति भावः। [illegible]
मिति। आभ्यां प्रत्यक्ष दृश्याभ्यां कुचाभ्यां इभकुंभयोः कुचयोः श्रीशोभां सपद्यबलात् [illegible] दायते [illegible] ते [illegible] कुंभ [illegible]
[illegible] नादित्यर्थः। ताभ्यामिभकुंभाभ्यामनया कुचयो असोना हीयतो कुतो ज्ञानमित्यत आह। यस्य स्मात्ताद्भिकुं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नैटी॰ ...यात्स्तनसकाशादेवनीत्वागोपायितमौक्तिकौ इमौ कुचौ प्रकटय्य कमुक्तानगौ विधेम कुम्भाभ्यां स्वमुक्ता
२० ताः इमे कुम्भाभ्यामप्यधिकं मेमी कुचौ रमणीया वितिलाव.। अन्योपि लीतः स्वरत्ना निगोपयति निर्लयश्च प्रकटयति। १८॥
करोति। करायेजायद्विद्यमानः शतकोटिवज्रो यस्य स इन्द्रस्तयोः कुचयोः अर्थी याचकः कुचमर्दना तिलाषी। अन्यत्रापि
स्तुलक्षणयापक्वं सर्वं श्रीफलं विल्वीफलं कर्तुं चेद्यदितौ इमौ कुचौ तुलयेत्साम्यं तिलाषि यदामवेत्तदा तर्हि तौ द्वि
फलं चञ्चुनावटीमपिलक्षणायास्तनलावणपलेशमपिलब्धुं न जातं नोत्पन्नं स्नाद्यस्करसो विहायाज्ञो यतयोरतिलाषी
ताभ्यामति सुंदराभ्या कुचाभ्यां पक्वमपि विल्वफलं तुल्यकथं स्वेदित्यर्थः। यथाऽन्ये मस्मइँया नीचेन काचद्रा मल्ल
स्कपर्द्दिकमूल्यमपि न लभते तथाति तुच्छं जातमित्यर्थः। वज्रसंख्याकमपि द्वाभ्यां समानानूदिति स... यदेन सूवित.
अथव कारायेजायत्य: शतकोटयोऽद्व्यसंख्या यस्य सोपि पयोरर्थी ग्रहणाभिलाषी ता विमौ कुचौ सर्वे... स्मी... कु
येद्वेशतदानन्मदिपुत्वात्वटीवराटिकामपिलब्धुं न जातं तयोगपमित्यर्थः। वटः कपर्द्दे न्यग्रोधेइति विश्वः श्री... तो
विन्दूर्लीर्द्दिविविक्षापचयेयदीत्यमरसिंहववनादल्पोवटोवटी। जन्मदिक्लित्यत्रालेकूर्मी निष्ठ... ...ननलादंद
नेनपांकिलेप्राइचंदनयुक्तेऽस्याः स्तनावटीमीरस्तनमछोजातस्यनिष्पन्नस्वयावद्या... मानसानास... ...
नांस्वलनस्यपतनस्यहारावल्यारत्नानितेषां मयूखधाराः किरणपरंपरा आकार... ...तीप्रतिपति

तासंतं किरणपरंपरेयं तन्न भवति किंतु एताः पतनरेखा एवेति एवं भूतस्तनमध्ये हृष्ट्वा सर्वैर्बुध्यते [illegible] इति तत्र च सबलं [illegible]
त्रालग्ना च काशङ्केति लावः पंकिले गर्ते लोकस्य पतनं तद्रेखाश्चोत्पद्यते अथवा तस्याः त्रिवले [illegible] पंकुहकं [illegible]
पंकिलः पिच्छलादिः यावन्तो युवानस्तावन्तो भितिया बद्धकं च सा कल्येऽध्याय्याराव।।७०।। दलि[illegible] हितमुदरं [illegible]
ति। मध्योपि अवलग्ने सता विद्यमानेन न क्षीणेन कृशतरेण उदरेण यत् वलिभ्यः त्रिवलिभ्यः सकाशात् दाक्षिण्य [illegible]
न प्राप्यते तत्सर्वांगसुन्दरो विद्यमानत्वात् च स्य च सर्वांगरहितत्वात् सीमनि वर्त्तमानत्वाच्च तत्परा भवकारणं [illegible]
वो न प्राप्तस्तदाश्चर्यमित्यर्थः। तथा भीमस्य तु विराज्ये नंगस्य राज्यं कथं मन्यभूमान तत्पराज्यस्ता वा सत्त्व वा [illegible]
महादेवस्य कामस्य राज्यमित्याश्चर्यं परैरपि हीत्व मशक्यत्वादिति विषमायं भूमौ पराभवान प्राप्यते अत्र [illegible] मपि तु नेति का
कुचौ।।७१।। मध्यं वर्णयति।। मध्यमिति। विध्या इदमीयं एतदीयं मध्यं तनूकृत्य अतिकृशं कृत्वा मध्यसंबंधिनं कमनीयमं[illegible]
गं यदि न ध्यात् तत्कापि न स्थापयेत् तर्हि संप्रति यौवने अनन्यप्रतिमा अनन्यप्रतिमा अनन्यतुल्या अंगयष्टिः अंगकांतिर्यस्याः एवं
भूता या अस्याः स्तनौ केन वा केन प्रकारेण वा सृजेत्। एतदीयस्यातिसुंदरस्य मध्यांशस्य संग्रहं संकल्प्य तेन वा अंशेन यौवने कुचौ
कृतवानित्यर्थः। मध्यातिकृशः स्तनौ चातिसुंदरौ विति लावः।।७२।। रोमाली वर्णयति। गौरीति। विधाता अस्या मध्ये रोमाली ल[illegible]
[illegible] ईवं इतीव विद्धीकृतवान् इति किं। सुभगा सेनाम्पवतीयमपि प्रत्यालिङ्गायेण कृत्वा कदाचिद् द्वैधं तत्तु सम

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

[illegible]राद्धपूरणं कर्त्ता करिष्यति। केव गौरी वपार्वती वईश्वरेणार्द्धतनूसमस्पायथाकृतवती तथेयमपि। इयं रोमावली [illegible]
नुअर्द्धशरीर घटनार्थं नीलं सूत्र निहितामित्यर्थः॥ कर्त्रेति लुट्॥८३॥ पुनरपि सनालि रोमावली वर्णयति रोहीति। महे [illegible]
क्षामम द्दर्शनं वाञ्छारोमावली लक्षणारज्जुरेजलक्षणो कुम्भेगाम्भीरनालिलक्षणं कूपं चासाद्य प्राप्य तहि दिरमितशा [illegible]
यदि एषा रोमावल्यादीनां सिचयेन वस्त्रेणो षागुन्निवेष्टितं न घ्रस्पात्त वत्तरेवदे एवं तुन जातमिति खेदः। अवेष्टितानामेषा [illegible]
ड्रुष्टुं शक्यत्वाद्दर्शनं वाञ्छा शाम्येत्। वस्त्राद्वृतत्वात्तु न तत्पर्थः। अथवाङ्गनाद्वृत दर्शनाहिरागः। अवृतदर्शना त्वनुराग [illegible]
तु पुनः श्व दिहृत्स्येवेव वर्धत इत्यर्थः। रोमावल्यादेर्वस्त्रेण गोपनादेवौ चित्यं सूचितं। अथ चदेरक कुम्भे गाम्भी [illegible]
पिपासा तदाशाम्येत यद्येतेषामसिचयेन लक्षणाया रज्जुर्वारिपूरूपसमूहे न रहितोन [illegible]
तीरस्यते अतो जलहरणसामग्रीसद्भावे पिपिपाशान सामति ती अतिगम्भीरनालिनीयमिति तावः [illegible]
इत्यमरः। विरमेत त्व्याङ्परिभ्यो रम इति परस्मैपदं॥८४॥ उन्मूलेति। मेयं नैमी प्रत्यस्पा द्रष्टस्पा [illegible]
न सूपस्प हि पस्पवा त्त्वेव सति हृहम स्तकिंभूता उन्मीलिता मुत्पाटितं यत्नालानं व [illegible]
लाउल्यातिनिम्नानालिपस्पासा तथा छिन्नं टि तां [illegible] पतितमृ वलमत्तु [illegible]
शयनार्थीव प्रवशानिर्मितवरंड वत्सव कुचाहुं [illegible] कुन्न ड्गामेवावलंव्याका मा [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्रिवलीमध्यगतत्वात्। तस्यापि गजस्य वसतिगृहमध्ये तद्धि गलवलि शृंखलं त्रिधा। [illegible] समरतेजा निवृ [illegible]
यस्य स्मरतेजा नि:स्मरस्य चासौ वीर: शूरश्च एतदीये: क्रमेण रोमावली श्रृंखलं वाच कुसुमानि [illegible] मौर्वी [illegible]
त्रंजेता लोकत्रयं जयतीत्यर्थ:। एतद्वित्रं किंभूतं रोमावली भ्रू कुसुमैर्मध्य ललाट भूषित्र [illegible] स्मरा [illegible] धनुसराद [illegible]
तेऽपि रोमावलीरूपाज्या मध्यो भ्रूस्थपंचापं ललाट भूषित्र कुसुमरूपा वाणा विद्यते। एवं पृथक्कु [illegible] रपि [illegible] त्रयज्जयाद
यं। अन्यापि धानुका मौर्वी धनु वाणे: संमिलितैर्वज्रपाति न तु पृथक्कुस्थितैर्न केन अत्र तु विपरीतदर्शनादाश्चर्यं। अन्यापि धा
का मौर्वी धनुवाणे: संमिलितैर्वज्रपति न तु पृथक्कुस्थितैर्न केन अत्र तु विपरीतदर्शनादाश्चर्यं प्रत्येकेनैव [illegible] रोमावली भ्रू कु
सुमदर्शनात्कामप्रादुर्भावो भवतीति भाव:। भृङ्गीति प्रमाणं गत्वादेकावड्ढाव [illegible] सिद्धश्च वस्तु [illegible] तेजा निजाय
यानिर्। ॥८६॥ पुष्पाणि वाणा: कचमंडनना तु वो धनुर्मौलिमलेकरिष्णु रोमावली मध्यमध्यविभूषणं ज्या। तथा जेता राति
निरंतरी रितिः श्लोकांतरमपि ख्यातप्रायं॥ ८७॥ पृष्ठकुंडली वर्णयति। अस्याइति। अस्यां पृष्ठ्या निवद्धा: केशा: केशपाश [illegible]
मल्लीकदंबानि विकसितमल्लीपुष्पसमूहास्तेषां प्रतिविंबस्य वेष्या तु व्याजात पृष्ठकुंडलीलक्षणाया हाटकपट्टिकां [illegible]
[illegible] घटितपट्टिकायाः इयं दृश्यमाना रजता ह्रूरूप्यमयाहरा स्मरप्रसक्तिं कामयशः प्रशस्ति: [illegible] सुरजाता [illegible]
ख्यते। नैमीश्छंसुवर्णपट्टिका रूपं तत्र केशग्रंथि निवद्धमल्लीपुष्पाणां प्रतिविंवितत्वाद्रजता हरत्वं बोणि। निवद्धकेशपुष्प [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नै॰टी॰ पृष्ठप्रातिविंचासंभवाङ्ग्रिथिनिवद्धंत्वुक्तं।सुवर्णपट्टिकातुल्यमदनजनिकावनैमीपृष्ठस्थलीतिभावः।खलुनिश्चयो।[illegible]
२२ ह्वयेनानितंबवर्णयति।चक्रेणेतिमत्स्यकेतुःकामपितुःश्रीकृष्णस्यसुदर्शनेनचक्रेणयुधिविश्वंजितंवीक्ष्य[illegible]
त्वाडुर्लभदर्शनेनामुनानितंबद्वयेननितंबरूपेणचक्रेणाक्रत्वाजगज्जिगीषतिकिं।किमिवार्थः।सुलभ[illegible]शनेनपितु
श्चक्रेणजगज्जितं।मयातुदुर्लभदर्शनेनसुदर्शनादधिकेनचक्रेणजेतव्यं।पुत्रेणपित्रपेक्षयाधिकेनभवितव्यमिति[illegible]
यथाकामेनकृतमित्यर्थः।कामजनकोभैमीनितंबइतिभावः।जिगीषतिसमुल्लिखितोजेरितिकुत्वं।[illegible]।रोमेति।वालोभैमी[illegible]
एषमूर्त्तेःतारुण्यस्वरूपस्यतारुण्यकुलालस्यकुचकुंभकारस्यएतत्स[illegible]कारिचक्रंसहकारिकारणं[illegible]
एतत्किं।रोमावल्येवचक्रभ्रामकंदंडं।नितंबरूपंचक्रंचगुणंचशीलादिलक्षणमेवगुणंदोरकंचलावण्य[illegible]
कारस्यापिदंडचक्रजलदोरकलक्षणंसहकारिकारणंभवति।तारुण्यस्यैवपिंडाद्भूतानीतिभावः।[illegible]
यति।अंगेनेति।अस्याःकेनापिअतिसौंदर्यादिनिर्वचनीयेनाथजयाप्यत्वात्[illegible]कंदर्पकुसुमेषोः[illegible]
श्चकुस्यपत्रविशेषेणजेतुंगवेष्यतेकिमुत्प्रेक्षते।कुतोज्ञातमित्यतआह।नवेदेवत्तर्हि[illegible]
शाद्विशेषाधिक्यात्तस्यचलदलस्यकंपः।कुतःकस्मात्तुल्ययेनाक्कलवत्तुअच्युतहृदलो[illegible]
तेनदतेनजेतुंगवेष्यते।आकारेणाश्वत्थदलतुल्यमस्या[illegible]मित्यर्थः।।८०।।एवमितिश्लो[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्राश्चर्यं [illegible]लेखाविन्यासोयस्य [illegible]सा। अथ च चित्रलेखाऽप्सरोविशेषः। अथा अस्या नाताना [illegible] कुसु[illegible]
यच न सेवति लोत्तमाऽप्सरोवि[illegible]ः। तथा अस्या ऊरू स्तम्भ[illegible] कदली अथ च कुरु[illegible]
स्तस्मादियमेकैव दृष्टा सती अनेकोऽप्सरसां प्रेक्षणज्ञानि तानि कौतुकानि पूरयति जनयति [illegible]
लं जनयतीत्यर्थः। एतदूरू कदलीतुल्याविति भावः। तिलाद्युत्तमेति। पंचमीयोगविभागात्समा[illegible]
त्मनः प्रकांडं तस्य स्तम्भे स्वेनात्मनानवनेव विद्धयति। स्वीयत्वेन न जानातीति किं। एतदूरू न विद्धयति किं [illegible]
किलोको न जानातीति रंभा न जानातीत्यपिशब्दार्थः। स्वस्तंभे मे मूरू च स्वस्तंभत्वेनाज्ञासीत्किं लि[illegible]
तथाह। येन कारणेनानया मे स्थावोत्र मेणमे मूरुणता वितिबुद्ध्यो सत्ता[illegible]स्वस्या तान[illegible] यापरि स्वनेव पत्र[illegible]स्त्रालवन
निददती सती जागर्ति अन्योपि वादी प्रतिवादिनी पत्रालंबनं कुरुते द्वयं स्वपरं विवेकाभावात्परस्मिन् कर्तव्यमात्मन्येव क
रोतीत्यर्थः। कदलीस्तंभोपरि दलानि भवंति कदलीगर्भस्तंभतुल्यावेतदूरू इति भावः। विद्धवंतं करोतीति तित्करोतीति णिचि
उल्लोपः॥ १४॥ विद्यायेति। कदलीइदमूरुवद्या रुस्ततुल्यकांतिस्तदा स्यात्। न वेश पदि मूर्द्धानमधरं अधोगतं विद्याय कृत्वा
तयातिशीतांशुद्वायणादिभिः कृत्वा स्वस्वीयं असारभावं तिःसारत्वं चेन्मुंचेत्पडेत्तथावलीयः सार्वकालिकं जाड्यं शीतलत्वं चे
चेत्स त्युंयात्तदैतद्भैतदूरुतुल्यारवल्कदली मे मूरूतुल्यकांतिर्यदि भवेत्स्याहितदा न भवेत् एवं यदि कदली कुर्यात्तदेदमूरु वा स

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नै॰टी त्वनयाऽपतत्तथैतदूर्वैः शीतकाले सोष्णत्वादुष्णकाले च शीतलत्वात्कदल्याश्च सर्वदा शीतलत्वादेतदूरुवारुत्वं न युज्यते तस्मात्क
२३ ल्यास्तपमा एतदूरुत्वं साध्यं अनुपमा वेतदूरू इति भावः। अन्योपि मूर्खानमघो विधायतस्य सा स्त्रीयमसारत्वमूयितं मूर्खदलं च त्यक्तो
न्नमेन समानो लवति। सुषीमः शिशिरो जड इत्यमरः॥ ९३॥ ऊर्विति। तस्या ऊरुप्रकांडद्वितयेन ऊरुस्तनयुगन वरुणीमाद्धस्तिसद्वं [illegible]
करैः शुडादंडः पराजीपराभूतः। अतः सः करी कुंडलनछलेन मंडलीकरणव्याजेन ह्रियालज्जाया हृत्वा स्वस्वीयमुखं मूतं पुष्कर
गापायति। निदर्शयतितदृक्कं॥ ९४॥ अस्यामिति। अहं अस्या व्यासादिमुनीनामपि मोहं करोतीति इतक यामिमु[illegible]प्पेतामाश्रित
तिष्ठतीति। अथ च जितेंद्रियाणामप्यस्या विषये मोह मदन विकारतर्कयामिते[illegible]न यामोहित इत्यर्थः। यस्मान्मद[illegible]नेनापस[illegible]
कुचशैलि शीली कुचपर्वतसेवी मुनीनां पर्वताश्रयत्वात् पर्वतगुह्यास्तत्ताविश्रयति अथ च कामपीडितत्वाद [illegible] कुचौस
यितुमिच्छति। अथ च भृगुस्तटः पर्वताग्रेण वर्त्तते कुचयोः पार्श्वलाग्रस्तटतुल्य इत्यर्थः। शीलमेव शैलं कुचयो[illegible]
यति। अस्यस्यतिपर मध्यापि कुचस्वलावोना यातीत्यर्थः। सुखं नारदं आह्लादयतीति नारदाह्लादि एवं विधं न लवति। किं तु नारदा
देवा आनकलास्या सार्थं नारदो मुखसेवां करोतीत्यर्थः। मदनपीडितत्वाडुन्मुखं चुंबना [illegible] त्यर्थः। पुरु
नाना विद्यो हा त्रिंशशंखाकैरदैदंतैरानंदयति अतिसुंदरमित्यर्थः। महाभारतस्य सर्गो निर्मा[illegible] समर्थः [illegible] श्रिता गुह्याह
नैवंविधः। कदलीस्तंतच्छाया गुह्या एतदूरूश्चाश्रित्य तिष्ठति। अथ च कामपीडितत्वादेतदूरू[illegible]पवर्त्तितं [illegible]
स्त्रियस्य रतं सुरततस्य सर्गो निर्माणं तत्रयोग्य इति वा। एवंविधो व्यासो विस्तारः श्रिता [illegible] गुह्य निमान [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यात्तेवज्रमदग्नोपिनाकिनि। व्यासोमुनोस्पाद्धिस्तारङ्गितिविरूक॥८५॥ अंघ्रेवर्णयति अमोती॥ अ[illegible]यदेविरामानोअं
हृतापीरत्तावरोहक्रमनिर्गत्तपीनत्ताहृहृस्पाघ्विरूढंहृद्धिःकारेविदुषीकिंअनतिविंहृदः॥ यथा[illegible]लाविषु[illegible]लक
थेयंजंघयोःक्रमेणोहृत्तापीनत्ता। उर्ध्वलागेहृहोयथालारवानुलवत्तितथेयंपीत्यर्थः॥ अथ[illegible]हृ स्तो। देव[illegible]निविशेषवि
नातिकिं। तथात्रमिरंगिलिमणाकारवेष्टनविद्धिविलिः कृत्वाआवृत्तमंगयेनैवंविधमस्यावासोडुकूलं[illegible]वेष्टन[illegible]
वीणांकुशलंयथालतात्रमीलांगिलिहृत्संवेष्टयत्तितथेवडुकूलमप्यंगंवेष्टयतीतिलावः॥ बाहुस्पाठमोलिंपकामिति[illegible]
अंकमारोहतेतस्पहृत्सारूढःसउच्यतोउपविष्टःप्रियंकांताखुमहघावेष्टयेतयदि। तंलत्तावेष्टितंज्ञेयंक॥ मातुलवे[illegible]अहिनय
विलत्कयथेंऽवयीलावः॥८५॥ गुल्कोवर्णयति। अरंघतीति। अरुंधतीवष्टाष्टिपत्नीकामपुरंध्रिःतिलक्ष्मीःअंमहि[illegible]डाणी
वसंख्याकांअंविकाश्चब्रह्माघा।सप्तगोरीसरस्वतीचेतिद्वेएतासांत्रयोदशानांपूरणीचतुर्दशीयंयद्यस्मात्[illegible]हास्याअहृ
स्पवस्फुन·सिद्धिःअहृस्पतासाउचितेवयुक्तेवगुल्फहृयेनाप्राप्ताअरुंधत्यादिवदियमतिसुंदरीपतिव्रताचः। तस्मादस्यांतिम
गुल्फत्वंनामसामुद्रिकंलक्षणंयुक्तमेवेतिलावः। यस्मादस्यामहृश्यसिद्धिर्लब्धातस्मादियमरुंधत्यादीनांचतुर्दशीसमु
तेतिवासंबंधः। अगमेवचतुर्दशपामहृश्यसिद्धिर्भवतियुक्तमित्यर्थः। चतुर्दशानापरिणीपूरणेड[illegible]संख्यादित्वान्म[illegible]विशद
प्र॥८७॥ षड्भिःश्लोकैःपादौवर्णयति। अस्याइति। चारुतयासौंदर्येणकृत्वामहातावुत्तमौयस्याः[illegible]पादौअपह्न[illegible]यत्नै[illegible]
[illegible]पद्मापेक्षयास्वस्पयदल्पत्वंतात्कुसौंदर्यलीलावादित्यर्थः। तस्मात्स्ववलावलाञ्जःपदशोलालेशरूपत्वलजत।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

णां प्रवालस्य बालकिसलयस्य पल्लव इति शब्दस्य स्पलविलासः जात इति वयं जानीमहे । पदे लवो लेश्या स्वराग संबंधि
लवो लेशो यस्य पदो लवरूपो वा यमिति पल्लव शब्दः प्रवाल शब्दस्य पल्लव शब्द प्राप्तिरनेन प्रकारेण जातेत्यर्थः । प्रवालादप्यधि
कं रमणीयौ चरणा वितिशेषः । लावः लवि रिति क्विन्नावादिभ्य इति क्विन् ॥९८॥ जगा दिति । एना याभुरूपदर्पोत्सौंदर्यगर्वीत
ज्ञगद्व्रद्ध मूर्द्धमुलो कत्रय सुंदरी शिरस्सु पदारविंदं यद्यस्मा द्धायि दत्तं तत्पदारविंद द्वयं तेषु मूर्द्धसु सांद्रं यथा स्त्रिं दूरत्तस्य परागा सं
सारागैः लोहित्यै कृत्वा प्रवालात्पल्लवाविद्रुमाद्धा प्रबलमधिकमरुणमारक्तं जातं क्रवमुखे हे नेमी चरणावत्यरुणा विनिल
व । रुषेति ॥ श्रीलक्ष्मीः शोभा च विद्येब्राह्मणः सकाशाद्वेभ्याः पदं स्थानं स्वस्थलं अधिकार्थं वाहणीत स्मस्या चतेमयतः सर्वे
श्रीगुणैः कृत्वा श्रियं जयं त्या अतएव किंभूतां रुषा क्रोधे नारुणास ब्रह्मा । श्रियं धृत्वं निश्रित मञ्जलय तत्र । प्रत्ता रितना
तो यस्मात् भृशारुणा ऽतिशयरक्ता सा श्रीः एतत्पदमाक्रु मेमी चरणसे विना । विलातिशोरत्तय द्वाभृशारुणोतिपदं विशेषा
नेकं पदं । पदशब्देनतुलेन नेमी चरणांद र्शवान्नूनस्व रूपादि । शत्रुणा जितान्यापि देवतापसन्नी कृत्यतत्पदंया
ला लोकान्तरेति लावः ॥१००॥ यानेनेति ॥ तत्याः पदाब्जराजो श्रेष्ठ कमलतुल्यौ चरणौ कतरस्य कस्य
नमस्कारार्थं नितेन नम्रेण मूर्द्धा प्रियोऽप्येन स्वमात्मानं शुश्रूष यितमात्म सेवां कारयितुं
तो । यानेन गमनेन कृत्वा जितो दंतिनाथो हस्ति श्रेष्ठो या भ्यां तस्याप रिस्फुरमणी
दकुमहत्तपः केन राज्ञा कृतमितिन ज्ञाने इत्यर्थः । गजगामनेयमिति लावः । भेमी चरणावेवराजे नो निमन्त्रयज्ञात्राय

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

जानेइत्यर्थः।गजगामनेयमितिभावः।नेमीचरणाद्येवराजानोयानेनविजययात्राया जितोगौडेश्वरोयामालैः॥ श्र
परिशुद्धः पार्ष्णिग्राहोयोरेवंभूतौ संतौ कस्यराज्ञः भीतत्वान्नमस्कारार्हेनम्रेणशिरसा [illegible]
प्येवंविधोराजागृहमेवत्वास्त्वमेवाकेनकारयिष्यतीतिनज्ञायते [illegible] सिद्धेनोर्जितैर्नृ [illegible]
वाण॥२०१॥ कर्णेति। [illegible]स्यात्मनः [illegible]खिलंसमग्रंयत्स्यतुल्ययो [illegible] नीलोत्पलादितस्यजंतुःजंत्वस्यकर्णादि [illegible]
दंतच्छदश्चोष्ठःवाहुःपाणिपादश्चरणएतेषांसमासोहारःतदादिर्यस्यआदिशब्दात् [illegible] प्रत्येक [illegible] यतालिमान
तमत्स्यदृश सुंदरमन्यत्रात्वीतिअहमेवैकं सुंदरमितिअहंतेगर्वाद्दुर्वृत्ताकुक्रोधयुक्तः [illegible]
यंद्वयोःपूरणंद्वितीयकर्णादिकृततचान्यदृहकर्णादयः।एवंसर्वचेष्टु [illegible] पर्थमिवचत्स्यदृशामन्यमस्यामेव [illegible] मीति
तीयंकर्णादिकृतत्वा।नित्यर्थः।अनिष्ठोह्यहितत्वहर्षसांतयतत्वेवस्तुतीहृदिनूनंवयति।नेमीकर्णेनेमीकर्णेनान्येन तु
एवंनेत्रावपि [illegible]।कर्णेत्यादौ [illegible] बाः स्वाखिलेतिभावितपुंस्कः॥२०२॥तुषारेति।[illegible]
हे एषप चक्षुश्रा स्पंश्रघ्रीकरौ चएतेषु नेमीवदनचरणहृदयपाणिद्वयेषु विषयेष्वलिख्या।तिलाशोलायांश्या [illegible] करीसहद
यतितिलाबुल्यालवती तिशेषः।किंभूतस्यविधातुः तुषारेणहिमेनति [illegible] षितश्चासनिकं विनाशितंअज्ञ [illegible]
[illegible]नीयतविधातुकामस्यतिमांतुकामस्यलिलाहिरदृष्पवकएकत्ववतिमधुपा।ये [illegible] निष्पन्नानिमधुयावितत्वा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नै·टी
२५

[illegible]रणं करोतीति तत्संबंधित्वात्साधुकरीकमलान्येतद्वदनादितुल्यानि नेतिलावः॥ आस्यादीनां सामान्यं [illegible] पव
त्यनेन संख्यापरिगणनाद्धिकरणे तावत्त्वे चेत्यैकवद्भावः॥१०३॥ अंगुलीर्वर्णयति॥ स्म[illegible]र्त्तानृपाः॥ इमे पदा[illegible]
मंभूते शरणे रक्ते प्रचेष्टुंकामा दस्मान्नरवंतं युवामिति वदंतः॥ यावद्ग्रहणानां यावत्स[illegible]ख्याकादृगितं ते तावत्कोशादेयमिति दि
नापि तावत्यस्ता वृत्तसंख्याकोरखाएवात्र वरणहृद्ये निर्मिताः सृष्टाः॥ एता अंगुलयो दशादीनां तानामपि दशसंख्या[illegible]
पि दिश्यमः कामात्तांन्नृपात्रागमिष्यंतीति सूचनार्थं ब्रह्मणा दशरेखा एव निर्मिताः नरेखा इति पाठे अंगुलयो न लवं [illegible]
रेखाए वैत्यन्वयः॥ यावद्ग्रहणानादित्यच्युयीलाद्येपवम्पाइति वचनाद[illegible]वृ॥१०४॥ मखावर्णयति॥ प्रि[illegible]ति[illegible]
स्वेच्छया प्रियायातनखीभूतवत्तो नखत्वं प्राप्तवतः इंदोरिदं वृशत्वं साधु[illegible]वैतद्व्याघात[illegible]वाइ॥ अथवा[illegible]मीलना
शावच्छायस्य एवं विधं कृतवान्॥ कथमित्यत आह॥ अन्यथास्येंदोः एतस्यापदच्छद्मना वरणाख्या[illegible]नसर[illegible]
रक्तोत्पलसौभाग्यं तस्य लाभं पलाल॥ कथं स्यात् दशसंख्यत्वेन नेमी समीचीना वस्तुत्वेन विनेत[illegible]
तावल्लब्धात्तस्मादस्य साधु दशत्वं कृतमिति ज्ञायत इत्यर्थः॥ वंद्रपद्मयोर्विरोधात्वंद्रादयोग[illegible]
त्वेन विना रक्तोत्पलसंबंधं कथं स्यनियुज्यते सतु[illegible]रक्तत्वं[illegible]चेत्॥ तस्मादित[illegible]पेपि साधु
शत्वेनाप्राप्यमपि प्राप्नोति दशापि[illegible]नखा[illegible]त्वादिति भावः॥१०५॥ आंगुष्ठ[illegible]पातीति[illegible] २५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नै॰ टी यान्नेमीयशःकीर्त्तिःपदांगुष्ठनखोमुखंचएतद्रूपपूर्णेंदुश्चतुर्थं [illegible] स्पांस्पाशुस्तुति [illegible] कथंनारःपवा
२४ पेत्तुअपितुप्रामोतुयुक्तमेतत्।षोडशकलेचंद्र चतुःषष्ट्यंशारणां षोडशकलाश्चतुर्गुणिता [illegible] तत्
वाद्यादि कलाप्रवीणेयमित्यर्थः।कलेतिडात्येकावचनं कलानां चतुःषष्टिरितिवा।कलान्नूतिप [illegible] तः
वर्णयितुमशक्येयमितिनिगपति।सृष्टेति।विधिनैवेयं तदावदादोअतिविश्वाजितत्रैलोक्याद्रुप [illegible] नंत
रयो वनेनतस्याप्यतिकिष्ठसर्गस्यापि विधेर्वाजपारिनीताशैशवसौंदर्यपेक्षयाधिकं सौंदर्यंप्रापिताता [illegible] पं
तरमनेनास्तुचाकामेनवैदग्ध्यंसर्वव्यापारचतुरीआद्यात्पाशिक्ष्यित्वावाक्यथस्यपारंपरंतीरमेवावापिता [illegible]
त्वाद्वागगो वराइत्यर्थः।अथच विद्यापारंप्रापितेत्यर्थः।मदनवशादितिचतुरेय [illegible] र्थः।अन्योपिप्रा [illegible] यमारंभा
त्रोति।।७।।इत्तीति।सपुराधिपोनलसखी लिद्गुता लीमजातस्यानयेनयन [illegible] नावेनयन गोचरत्वेनावसलि [illegible] धार इत
नीमात्मानेसखीसंवत्तहिंमेम्ये दर्शयिष्यतीतितस्यावुद्धिरुत्पन्नेत्यर्थः।प्रकटोऽसतद्भूतिमावः।इद्धवरदानात्सखीसहितयैदम [illegible]
दृश्यानात्येनकेनविदित्यभिप्रायः।सूचितःकिंकुर्वन्निति पूर्वोक्तप्रकारेण दिकुरादारभ्यकेशपाशमाइत्यन [illegible] वावधिनाख्य
यंतंहरिणरमणीवनेवैयस्यास्तामेनांनैमीवर्णयन्।तथादिवाबुधो अद्भुतसौंदर्यदर्शनादेवाश्चर्यसमुद्भो [illegible] मान
स्यांसः।साश्चर्यःभैमीदर्शनादेवहृदयस्यभरणेनपरिपूरणेनाद्भुलःवेलांमर्यादांतीरंच।तिक्रांताेऽति।वहलश्च [illegible] स्य
[illegible] त्वेनानंदरससमुद्रत्वंसूचितं।अन्यदप्यकदकोंभीरस्क्रांतंपरिपू यंचहिनिर्गच्छति।आरम्यार्थयोगेपीतिकंविदिति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

......॥ग॥श्रीहर्षमिति॥गौडोर्वीशकुलः समोड देशनृपालवंशस्य प्रशस्ति चा[illegible]नि॥ति॥निरवन्नाम्ना...

५५ ॥ एककार्थं कृत्वा स्सापि येन रचितं तत्यर्थः॥ वैरिसेनिचरिते चारुणि महाकाव्ये अयं सप्तमः सर्गः॥ ॥ग्रंथसंख्या ८५० सर्ग ७

९६

नं० ३६१ नैषधीयचरित टीका ७८०

नक० +

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri